

ปัญหาและผลกระทบของปัญหาในระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก

ในการอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก ในกรุงเทพฯ นอกเหนือจากจะมีความสัมพันธ์ที่ดีดังกล่าวนั้นแล้ว ยังปรากฏมีปัญหามากประการซึ่งเกิดจากชุมชนเหล่านี้และส่งผลกระทบในระหว่างชุมชนดังกล่าว ซึ่งจะได้ทำการศึกษาลงมาตามลำดับดังนี้ คือ

ชุมชนชาวไทย

ปัญหาจากชุมชนชาวไทยที่สร้างความเดือดร้อนแก่สังคมนั้น ที่พบมากที่สุด คือ การประพฤติดนเป็นนักเลงอันธพาล บรรดาอันธพาลเหล่านี้มีหลายกลุ่มซึ่งสร้างอิทธิพลในท้องที่ต่าง ๆ กัน มีทั้งที่เป็นความร่วมมือระหว่างชาวไทยและชาวจีน กับที่เป็นกลุ่มชาวไทยล้วน ๆ กลุ่มที่เป็นชาวไทยและชาวจีนนี้พบได้ทั่วไปในกรุงเทพฯ ได้ทำการข่มขู่เบียดเบียนธุรกิจของพ่อค้าชาวจีนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ ถ้าชดชืนก็จะใช้กำลังทำร้ายเจ้าทรัพย์ เหตุการณ์ในลักษณะนี้ได้เกิดขึ้นอยู่เรื่อย ๆ แต่ผู้เสียหายก็ไม่กล้าไปฟ้องร้องยังโรงศาล เพราะเกรงว่าบรรดาเหล่าร้ายพวกนี้จะมีความอาฆาตพยาบาท ในที่สุดบรรดาชาวจีนที่ถูกคุกคามนี้ก็ไม่อาจทนต่อไปได้ ต้องมีจดหมายร้องเรียนมายังเสนาบดีกระทรวงนครบาล¹

สำหรับกลุ่มอันธพาลที่ประกอบด้วยชาวไทยล้วน ๆ นั้นก็มักมีอิทธิพลในเขตที่เป็นชุมชนชาวไทย กลุ่มที่สำคัญ คือ นักเลงกลุ่มท่าเตียน มีอิทธิพลตั้งแต่ท่าเตียนไปจนถึงสามแยกคนประดู (บริเวณสามแยก ถนนเจริญกรุง ในปัจจุบัน) นอกจากนี้ได้มีกลุ่มย่อย ๆ อีกหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มวัดมเหยงคณ์ เป็นต้น

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.1.1/280 พวกจีนพ่อค้าไหหลำยื่นเรื่องราวขอตั้งจีนเคี่ยมคน เป็นคนสอดแนมจับคนร้าย.

พวกอันธพาลกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้จะมีการสักเครื่องหมายตามร่างกายซึ่งแสดงความเป็นพวกเดียวกัน¹ แหล่งอิทธิพลของนักเลงอันธพาลชาวนั้นนอกจากจะเป็นบริเวณใกล้เคียงกับชุมชนของตนแล้ว ยังได้เข้าไปสร้างความเดือดร้อนตามโรงบ่อนเบี้ยอีกด้วย เพราะพวกอันธพาลเหล่านี้มีจุดประสงค์ต่อทรัพย์สินเป็นสิ่งสำคัญ จึงได้ไปคอยลอบทำร้ายผู้เล่นการพนันที่ได้กำไรขณะกลับออกไปจากบ่อน ในที่สุดทางฝ่ายนายบ่อนเบี้ยต้องให้เงินเคื่อนแก่พวกหัวหน้าอันธพาลที่คอยสร้างความเดือดร้อนตามบ่อนเหล่านี้เพื่อจะได้ไม่มาปล้นทรัพย์สินจากผู้มาเล่นการพนัน ซึ่งจะเป็นการทำให้เสียลูกค้าอย่างมาก บรรดานักเลงอันธพาลชาวนั้นตามโรงบ่อนเบี้ยนี้มีชื่อเสียงมี 4 กลุ่มด้วยกัน 2 กลุ่มแรก คือ กลุ่มเจ้ากรมฆ่า (หลวงพิชิตปรีชากร)² และกลุ่มอ้ายหุค³ มีอิทธิพลอยู่ที่บ่อนขุนพิศแพทยม บ่อนหัวเม็ก และบ่อนเลงบวยเอี้ย กลุ่มที่ 3 คือ กลุ่มอ้ายแปลก อยู่ที่บ่อนวัดสามจีน และกลุ่มสุดท้าย คือ กลุ่มอ้ายหมื่น อยู่ที่บ่อนบางรัก⁴

ทางราชการเมื่อได้ทราบถึงความเดือดร้อนที่ประชาชนได้รับจากบรรดาอันธพาลกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้แล้ว ก็ได้หาวิธีปราบปรามอยู่เรื่อยมา แต่กั

¹ ชุนวิจิตรมาตรา, 80 ปีในชีวิตข้าพเจ้า, หน้า 114 - 115 และ 161.

² เจ้ากรมในกรมหลวงพิชิตปรีชากร (พระองค์เจ้าคัคณางค์คุณ) พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารคำพึ่ง ตำแหน่งที่สำคัญของพระองค์คือ ข้าหลวงต่างประเทศประจำมณฑลอีสาน และเสนาบดีว่าการกระทรวงยุติธรรม คุรายละเอียดยกใน ขำรงค์ดี อายุวัฒนะ, ราชสกุลจักรีวงศ์และราชสกุลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (ภาคต้น), หน้า 227.

³ บุตรเทียนวรรณ นักเขียนและนักวิจารณ์สังคมในเวลานั้น.

⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.33/63 คำกราบบังคมทูลของกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล วันที่ 30 ธันวาคม ร.ศ. 122.

พบกับอุปสรรคบางประการ กล่าวคือ บรรดาหัวหน้ากลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ได้ลงมือเป็นผู้ดำเนินการเอง คงใช้แต่พวกลูกน้องซึ่งเมื่อถูกเจ้าหน้าที่กองตระเวนจับได้แล้วก็จะไม่ซัดหอกถึงหัวหน้าของตน โดยยอมรับความผิดแต่ผู้เดียว ทำให้ทางการขาดพยานยืนยัน ในการที่จะทำลายกลุ่มอันธพาลเหล่านี้ให้หมดไปได้ เพราะบรรดาหัวหน้าผู้บงการยังคงอยู่ อีกทั้งความผิดของคนเหล่านี้ก็ไม่ร้ายแรงจนกระทั่งต้องถูกลงโทษสถานหนัก ดังนั้นไม่นานพวกนี้ก็พ้นโทษออกมาสร้างความเดือดร้อนต่อไปอีก ภัยเหตุนี้นี้จึงทำให้ปัญหาจากกลุ่มอันธพาลชาวไทยเหล่านี้เป็นปัญหาที่เรื้อรังอยู่ในกรุงเทพฯ เป็นเวลานาน¹

กล่าวโดยสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่าปัญหาจากกลุ่มอันธพาลชาวไทยนี้ ก่อความเดือดร้อนทั้งแก่ชาวไทยด้วยกันเองและชาวจีน อย่างไรก็ตาม ไม่พบว่ามีการใช้กำลังทำร้ายกันอย่างรุนแรง หรือมีขมขายการทำงานที่กว้างขวางเหมือนสมาคมลับอั้งยี่ของชาวจีน ทั้งนี้เพราะมีจุดประสงค์เพียงมุ่งหวังทรัพย์สินเป็นสำคัญ แต่ก็นับได้ว่าสร้างความเดือดร้อนรำคาญแก่ชาวไทยและชาวจีนมิใช่น้อย

ชุมชนชาวจีน

ปัญหาที่เกิดจากชาวจีนซึ่งส่งผลต่อความไม่สงบเรียบร้อยในสังคมกรุงเทพฯ นั้นที่เห็นได้ชัดเจน คือ

1. ปัญหาอั้งยี่ ก่อนที่จะได้ศึกษาเรื่องการก่อปัญหาของพวกอั้งยี่นี้ สมควรจะได้กล่าวถึงที่มาของอั้งยี่ในกรุงเทพฯ พอเป็นสังเขปก่อน ดังที่กล่าวในบทที่ 2 แล้วว่า สมาคมลับอั้งยี่ในไทยเริ่มมีมาตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ภัยมีจุดประสงค์จะช่วยเหลือสงเคราะห์ซึ่งกันและกันในระหว่างชาวจีน แต่เมื่อเวลาผ่านไปจุดประสงค์ของสมาคมลับอั้งยี่ก็

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.33/63 คำกราบบังคมทูลของกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล วันที่ 30 ธันวาคม ร.ศ.

ได้แปรเปลี่ยนไปควย ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น พวกอั้งยี่หันไปลักลอบค้าฝิ่น และได้มีปัญหาการกำเริบของอั้งยี่ระยะหนึ่งโดยมีสาเหตุมาจากเรื่องฝิ่น กล่าวคือ ชาวจีนและชาวไทยติดฝิ่นกันมาก จึงมีผู้ลักลอบนำฝิ่นซึ่งเป็นสินค้าต้องห้ามเข้ามาจำหน่าย ครั้นทางการไทยกวัดข้นจับกุมอย่างเข้มงวดก็ทำให้ต้องมีการลักลอบซื้อขายฝิ่น ซึ่งเป็นเหตุให้ฝิ่นมีราคาสูงขึ้น ทำให้ชาวจีนบางคนค้าฝิ่นโดยการหาสมัครพรรคพวกตั้งเป็นสมาคมลับ เมื่อการค้าขายฝิ่นนี้ทำรายได้ก็ก็เป็นเหตุให้มีหลายกลุ่มต้องการทำการค้าในลักษณะเดียวกัน ในที่สุดจึงเกิดการแย่งผลประโยชน์กันในระหว่างหัวหน้าสมาคมลับของแต่ละฝ่ายซึ่งดำเนินการนี้ มีการต่อสู้ถึงขนาดเรียกได้ว่าเป็นการจลาจล จนกระทั่งทางการไทยต้องส่งกำลังเข้าระงับเหตุอยู่เสมอ¹ ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเปลี่ยนแปลงพระบรมราชโบาย กล่าวคือ ให้ทางการไทยค้าฝิ่นเสียเอง โดยซื้อฝิ่นมาต้มเอากาไร แล้วให้ชาวจีนซื้อสูบเองตามชอบใจ คงห้ามแต่ชาวไทยมิให้สูบ ทั้งนี้เพื่อให้การเข้าพวกกันเพื่อลักลอบขายฝิ่นนี้หมดความจำเป็นไป² นอกจากนี้ทางการยังอนุญาตให้ชาวจีนตั้งสมาคมอั้งยี่ไค้ภายใต้กฎข้อบังคับบางประการซึ่งเรียกว่า

¹ พลกุล อังกินันท์, "บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว", หน้า 18.

² ดูรายละเอียดจาก สุภาภรณ์ จรัสพันธ์, "ฝิ่นฝิ่นกับนโยบายด้านการคลังของรัฐบาลไทย พ.ศ. 2367 - 2468" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 32 - 46.

"การเลี้ยงฮังยี่"¹ โดยคาดว่า การอนุญาตให้จัดตั้งสมาคมให้อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลภายในขอบเขตที่กำหนดน่าจะได้ผลดี แต่แล้ววิธีการนี้ก็ไม่ได้รับผลสำเร็จตามที่หวังไว้ พวกฮังยี่ยังคงก่อความวุ่นวายละเมิดกฎหมายอยู่เนือง ๆ² เมื่อประกอบเข้ากับการที่ไทยมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจภายหลังจากการทำสนธิสัญญากับประเทศตะวันตก ซึ่งทำให้มีความต้องการแรงงานกรรมกรในโรงสีโรงเลื่อยเป็นจำนวนมาก และแรงงานเหล่านี้ก็เป็นชาวจีนแทบทั้งสิ้น ดังนั้นจึงทำให้เกิดการขยายตัวของสมาคมฮังยี่มากขึ้นไปอีก ทั้งนี้เนื่องจากมีความต้องการร่วมมือเพื่อช่วยเหลือกันในหมู่ชาวจีนในเวลาเกิดความทุกข์ร้อน หรือเพื่อป้องกันการข่มเหงรังแกจากพวกจีนกลุ่มอื่น ตลอดจนจากทางฝ่ายรัฐบาลและชาวไทย ต่อมาจุดประสงค์นี้ก็เปลี่ยนแปลงไปอีกโดยบรรดาพวกหัวหน้าสมาคมฮังยี่ได้ใช้สมาชิกเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ในทางที่มีชอบและดำเนินกิจการที่ผิดกฎหมายอีกครั้งหนึ่งหลังจากที่รัฐบาลพยายามแก้ปัญหาโดยใช้วิธีเลี้ยงฮังยี่มาแล้ว³ สมาชิกสมาคมโดยทั่วไปจึงได้รับความเดือดร้อนมาก ทั้งทางบ้านถูกเจ้าหน้าที่ปราบปรามและถูกเรียกรไ้เงินจากสมาคมบ่อย ๆ แต่ไม่ได้รับความช่วยเหลือ

¹ การเลี้ยงฮังยี่นี้ไทยได้รับแบบอย่างมาจากการที่อังกฤษได้ใช้ในการปกครองชาวจีนในมลายู โดยเลือกจีนที่มีพรรคพวกนับถือมากตั้งเป็น "หัวหน้าตันแซ" สำหรับนำกิจกรรมของพวกของตนเสนอต่อรัฐบาล และควบคุมว่ากล่าวคนในกลุ่มของตนตามความประสงค์ของรัฐบาลด้วย พวกหัวหน้าตันแซนี้ต่างก็เป็นฮังยี่กลุ่มต่าง ๆ นั้นเอง เวลาเกิดเหตุพวกฮังยี่วิวาทกันก็ส่งหัวหน้าตันแซที่ฮังยี่เหล่านั้น เชื้อถือไปว่ากล่าว คุร้ายละเอียคใน สมเด็จพระยาครุฑราชานุภาพ, "ฮังยี่", หน้า 268 - 269 และ 284.

² สุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, "สมาคมฮังยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2387 - 2453", หน้า 212 - 213.

³ พลกุล อังกินันท์, "บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว", หน้า 51.

จากสมาคมเลย สมาชิกของสมาคมเริ่มรู้สึกว่า การจะอยู่หรือไม่อยู่กับสมาคมนั้นไม่ได้ให้ผลที่ต่างกันเท่าใดนัก เมื่อเป็นเช่นนี้สมาชิกของสมาคมที่เป็นแกนหลักก็เริ่มถอนตัวออกไป สมาคมจึงมีขนาดเล็กลง อ่านาก็พลอยน้อยลงไปด้วย แกนของสมาคมเหลืออยู่เฉพาะกลุ่มที่ชอบกระทำนิคมกฎหมาย สมาคมลับอั้งยี่จึงเริ่มสลายตัวจากองค์การที่มุ่งในด้านการช่วยเหลือปกป้องภัยแก่กันและกัน มาเป็นกลุ่มฮั้วพาลที่เพียวก่อความวุ่นวายและความเดือดร้อนแก่สังคมมากขึ้นทุกที¹ อาจกล่าวได้ว่าในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2398 - 2453 นั้น สมาคมลับอั้งยี่ยังคงก่อปัญหาความไม่สงบเรียบร้อยอยู่อย่างมาก ซึ่งกระทบกระเทือนต่อผู้คนในกรุงเทพฯ ทั้งชาวไทย ชาวจีน และตะวันตกอยู่เนื่อง ๆ เหตุการณ์การก่อความไม่สงบของพวกสมาคมลับอั้งยี่ครั้งสำคัญ ๆ คือ

ก. การจลาจลในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2432 ในครั้งนี้เป็นการวิวาทของอั้งยี่ครั้งใหญ่ในกรุงเทพฯ ระหว่างอั้งยี่พวกฮกเกี้ยนและแต้จิ๋ว ถ้าพิจารณาการประกอบอาชีพของชาวจีนทั้ง 2 กลุ่มนี้ในบทที่ 2 จะเห็นได้ว่ากิจการของพวกฮกเกี้ยนและแต้จิ๋วมีความคล้ายคลึงกันมากกว่าชาวจีนกลุ่มอื่น จึงมีปัญหาการแย่งชิงผลประโยชน์ระหว่างกัน อีกทั้งชาวจีนทั้ง 2 กลุ่มนี้พูดภาษาต่างกันและถือว่าชาติภูมิต่างกันด้วย ถ้าพวกแต้จิ๋วทำงานอยู่ที่ใดเป็นจำนวนมาก ก็จะคอยกีดกันพวกฮกเกี้ยนมิให้เข้าไปแทรกแซงแย่งงานพวกตน พวกฮกเกี้ยนก็กระทำเช่นนั้นบ้าง จึงเกิดความเกลียดชังระหว่างกันขึ้น ประชันหน้ากันที่ใดก็มักเกิดการชกตีวิวาทในระหว่างกรรมกรจีนแต้จิ๋วกับฮกเกี้ยนอยู่เนื่อง ๆ อั้งยี่พวกฮกเกี้ยนและแต้จิ๋วในกรุงเทพฯ จึงได้ตัวกันรวมตัวกันเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ "ตัวกงสี" ของแต้จิ๋วกลุ่มหนึ่ง และ "ชีวลีก็้อ" ของฮกเกี้ยนอีกกลุ่มหนึ่ง²

¹ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, "สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2387 - 2453", หน้า 57.

² สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพ, "เรื่องอั้งยี่", หน้า 284.

สำหรับสาเหตุการวิวาทครั้งนี้เนื่องมาจากในวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2432 อั้งยี่พวกเงี่ยง ซึ่งเป็นอั้งยี่กลุ่มย่อยของพวกแต้จิ๋วไค้ทะเลาะวิวาทกับอั้งยี่ชีวลีคือ ทางฝ่ายเงี่ยงซึ่งมีจำนวนน้อยกว่าไค้เสียชีวิต 1 คน ทำให้พวกเงี่ยงโกรธแค้นการกระทำของชีวลีก็มาก แต่เนื่องจากพวกนี้มีกำลังน้อย จึงไปขอความช่วยเหลือจากตัวกงสี เหตุการณ์จึงบานปลายออกเป็นการวิวาทระหว่างพวกชีวลีคือฝ่ายหนึ่งและพวกตัวกงสีอีกฝ่ายหนึ่ง ในวันที่ 19 มิถุนายน พวกอั้งยี่ทั้ง 2 ฝ่ายนี้ได้ยกสมัครพรรคพวกรวมกันประมาณ 1,000 คนเศษมาสู้รบกันที่ถนนเจริญกรุง ไท่วัคยานนาวา พวกอั้งยี่เหล่านี้สู้รบกันอยู่เป็นเวลา 2 วัน ยิงกันตายไปประมาณ 20 คน และบาดเจ็บอีก 100 คนเศษ เหตุการณ์ครั้งนี้ไค้ดำเนินไปอย่างรุนแรงมาก แม้กระทั่งกำลังพลตระเวนก็ไม่สามารถระงับเหตุการณ์ได้ ในที่สุดพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงมีพระบรมราชโองการให้ผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ คือ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช (พระยศในขณะนั้น) ส่งทหารไปปราบอั้งยี่ โดยให้ทั้งทหารบกและทหารเรืออย่างละ 4 กองร้อย การปราบปรามอั้งยี่ทะเลาะวิวาทกันนี้ได้สำเร็จลงในเช้าวันที่ 21 มิถุนายน ปีเดียวกันนั้น¹

การวิวาทกันของพวกอั้งยี่ฮกเกี้ยนและแต้จิ๋วในครั้งนี้ ไม่เพียงแต่จะก่อความเสียหายในหมู่ชาวจีนด้วยกันเท่านั้น บรรดาผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงก็ต้องมีอันเคียดร้อนไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวตะวันตก เพราะถ้าพิจารณาบริเวณที่เกิดเหตุนี้จะเห็นได้ว่าอยู่ใกล้เขตบริเวณชุมชนชาวตะวันตก ทั้งนี้เนื่องจากบรรดาพวกที่ก่อการทะเลาะวิวาทกันนี้เป็นพวกลูกจ้างในโรงเลื่อยโรงสีของชาวตะวันตกเป็นส่วนมาก ดังนั้นการวิวาทกันครั้งนี้จึงก่อความเคียดร้อนแก่ชุมชนชาวตะวันตกด้วย ดังปรากฏจากบันทึกของสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพว่า

¹ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, "สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2387 - 2453", หน้า 206 - 209.

พอถึงวันที่ 19 มิถุนายน พวกอั้งยี่ก็ลงมือเที่ยวรื้อสังกะสีมุงหลังคาและ
เก็บขน โตะ ทุบ บัด ตามโรงราน บ้านเรือน ของราษฎรที่อยู่ริมถนน
เจริญกรุงทั้ง 2 ข้าง เอาทองถนนตรงหลังโรงสีของทางวินเซอร์ซึ่ง
เรียกกันว่าโรงสีปลองเหล็ยมเป็นสนามรบ พวกเจ้าของโรงสีทั้งที่เป็น
ฝรั่งและจีน ห้ามพวกอั้งยี่ที่เป็นกรรมกรของตนก็ไม่ฟัง ผลตระเวนห้ามก็
ไม่หยุด...ทองที่ถนนเจริญกรุงตั้งแต่ตลาดบางรักลงไปก็ตกแกอั้งยี่ทั้ง 2
พวก เริ่มขว้างปาตีรันกันแต่เวลาบ่ายพอค่ำลงก็เอาปืนออกยิงกันตลอดคืน
ถึงวันพฤหัสบดีที่ 20 มิถุนายน โรงสีและตลาดยี่สาน การค้าขายตั้งแต่
บางรักลงไปต้องหยุดหมด และมีกิตติศัพท์ว่าพวกอั้งยี่จะเผาโรงสีที่พวก
ศัตรูอาศัย เจ้าของโรงสีก็พากันตกใจ ที่เป็นโรงสีฝรั่งไล่เงินออกหมด
แล้วปิดประตูบริเวณ ชวนพวกฝรั่งถืออาวุธไปช่วยกันล้อมวงรักษาโรงสี¹

จากเหตุการณ์นี้จะเห็นได้ว่าชาวตะวันตกได้รับการกระทบกระเทือน
เป็นอันมาก กิจการธุรกิจต้องหยุดชะงัก อีกทั้งยังต้องมีภาระในการรักษาคน
เจ็บป่วย เพราะปรากฏว่าพวกอั้งยี่ได้นำบรรดาผู้บาดเจ็บ 100 กว่าคนใน
เหตุการณ์นี้ไปฝากไว้ที่บ้านของชาวตะวันตกในบริเวณนั้น² นอกจากนี้ยังอาจ
พลอยเป็นอันตรายถึงชีวิตก็เป็นได้ถ้าบังเอิญถูกกระสุนปืนจากทั้ง 2 ฝ่ายที่ต่อสู้กัน
ดังนั้นจึงปรากฏว่าชาวตะวันตกตระหนกตกใจต่อเหตุการณ์นี้เป็นอันมากถึงกับนำ
ข่าวไปแจ้งแก่ทางการและเตือนให้ไปร่ำมปรามเพื่อเหตุการณ์จะได้ยุติลงโดย
เร็ว และหลังจากที่เหตุการณ์สงบลงแล้ว กงสุลอังกฤษประจำประเทศไทยยังได้
รายงานไปให้รัฐบาลอังกฤษทราบอีกด้วย⁴ แสดงว่าเหตุการณ์ครั้งนี้ต้องก่อความ
เคืองรอนแก่ชุมชนชาวตะวันตกในกรุงเทพฯ มิใช่น้อย

¹ สมเด็จพระยาคำวรางราชานุภาพ, "เรื่องอั้งยี่", หน้า 285.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 286.

³ เสรีสารโกเศศ, พื้นความหลัง เล่ม 1, หน้า 26.

⁴ Foreign Office, Annual Diplomatic and Consular Reports on the Trade of Siam (London : Harrison and Sons, 1889), p. 18 อ้างจาก William G. Skinner, Chinese Society in Thailand, p. 144.

ปัญหาเรื่องอั้งยี่นี้แท้จริงแล้วมีสาเหตุมาจากชาวตะวันตกเองด้วย ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 3 ว่า ชาวตะวันตกได้พยายามกีดกันไม่ให้เจ้าหน้าที่กองตระเวนของไทยเข้าไปยุ่งเกี่ยวในเขตชุมชนของตนตลอดมา รวมทั้งคอยปกป้องลูกจ้างของตนที่กระทำผิดด้วย ดังนั้นจึงเท่ากับว่าการที่พวกอั้งยี่พวกนี้ทำการกำเริบอยู่ได้นั้นก็เพราะว่ามีชาวตะวันตกซึ่งเป็นนายจ้างให้ความปกป้องจากการกวาดล้างของฝ่ายไทยนั่นเอง

ภายหลังจากการปราบปรามพวกอั้งยี่เรียบร้อยแล้ว ชาวไทย จีน ตะวันตก ตลอดจนพวกแขกได้ออกมาแสดงความขอบคุณรัฐบาลที่นำความสงบสุขกลับมาสู่บ้านเมืองอีกครั้งหนึ่ง ดังข้อความที่ว่า "ตอนเย็นเมื่อขบวนรถรางรับทหารกลับ ตลอดทางได้มีพวกไทย จีน แขก ฝรั่งเศส ออกมายืนอวยชัยให้พร แสดงความขอบคุณทหารในการที่นำความสงบสุขมาสู่ประชาชนซึ่งสามารถปราบปรามพวกอั้งยี่ได้โดยฉับพลัน"¹

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่าการวิวาทใหญ่ของพวกอั้งยี่ยกเกี้ยนและแต้จิ๋ว ในครั้งนี้มิได้สร้างความเคียดแค้นแก่เฉพาะชาวจีนด้วยกันเท่านั้น ยังได้ส่งผลกระทบต่อชาวไทยและชาวตะวันตกในกรุงเทพฯ ด้วย

ข. การวิวาทของอั้งยี่ที่ตลาดพลู พ.ศ. 2438 ดังที่ได้อธิบายแล้วในบทที่ 1 ว่าตลาดพลูฝั่งธนบุรีก็เป็นอีกแห่งหนึ่งที่มีชาวจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ในบริเวณตลาดพลูนี้ก็มิได้มีปัญหาการก่อความเคียดแค้นของพวกอั้งยี่เกิดขึ้นเช่นกัน กล่าวคือ ในวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2438 พวกอั้งยี่จี้ฮกและจี้เฮง ก่อการวิวาทกันที่สวนพลู หลังวัดใหม่โพธิ์นิมิตถึงขนาดตีกันและยิงกันด้วย ในที่สุดทางการไทยต้องใช้อำนาจพลตระเวนและทหารเข้าร่วมกันจับกุมและปราบปรามพวกอั้งยี่ที่ก่อความเคียดแค้นในครั้งนี้² สำหรับชาวจีนโดยทั่ว ๆ ไปที่ไม่ได้

¹ สมเด็จพระยาพิชัยราชนาภาพ, "เรื่องอั้งยี่", หน้า 291.

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.33/18 หลวงขจรขรณี สารวัตรใหญ่ กรมกองตระเวนฝ่ายกองรักษา ในท้องที่บางยี่เรือ แจ้งความแก่บรรดาชาวจีน วันที่ 27 พฤศจิกายน ร.ศ. 114.

เกี่ยวข้องกับกาละเหาะวิเวทต่างก็เกรงกลัวว่าจะต้องถูกจับกุมไปลงโทษด้วย เพราะไม่ทราบว่าผู้ใดบ้าง คือผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ ประกอบกับมีข่าวลือว่าทางการไทยจะทำการปราบปรามชาวจีนโดยเด็ดขาด ทำให้ชาวจีนผู้บริสุทธิ์ต่างก็มีความหวาดกลัว ไม่เป็นอันทำมาหากิน พวกกันหลบหนีทิ้งถิ่นฐานบ้านเรือน เพราะกลัวข่าวลือที่ว่าจะมีการกวาดล้างพวกจีนแถบนี้ทั้งหมด ทางการไทยจึงต้องออกประกาศแจ้งความแก่บรรดาชาวจีนโดยทั่วไปว่าจะจับกุมเฉพาะจีนที่ทำผิดเท่านั้น ผู้ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับนั้นทางการจะป้องกันรักษาให้ไว้ทำมาหาเลี้ยงชีพต่อไป¹ สำหรับชาวไทยนั้นก็ได้รับความกระทบกระเทือนจากเหตุการณ์ครั้งนี้เช่นกัน บรรดาชาวไทยที่อาศัยอยู่แถบคลองบางหลวงใกล้บริเวณที่เกิดเหตุนี้ก็มีแต่ความตระหนกตกใจ ไม่เป็นอันประกอบอาชีพ นอกจากนั้นพวกชาวไทยโดยทั่วไปในกรุงเทพฯ ถึงแม้จะไม่ได้อยู่ในบริเวณใกล้เคียงที่เกิดเหตุนี้ก็ต้องพลอยเดือดร้อนไปด้วย เพราะชาวจีนบริเวณตลาดพลูนี้มีอาชีพที่สำคัญ คือ ปลูกพลูส่งตลาดในกรุงเทพฯ ชาวไทยในเวลานั้นก็รับประทานหมากพลูกันเป็นส่วนมาก พลูจึงเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตประจำวันของชาวไทย ในช่วงที่มีการทะเลาะวิวาทกันนี้ปรากฏว่าราคาพลูในกรุงเทพฯ สูงกว่าปกติถึง 4 เท่าตัว ดังรายงานกรวยบังคมทูลของกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาลว่า

อนึ่ง พลูในตลาดขายขึ้นราคาแพง โดยจีนอุ้งยีพวกที่วิวาทกันในสวนพลูหลบหนีไป พลูที่ออกขายจึงไม่มากเหมือนแต่ก่อน แต่ที่ราคาขึ้นนี้ไม่ใช่ขึ้นเมื่อระงับวิวาทแล้ว ขึ้นมาแต่ก่อนจีนวิวาทกัน 3 วัน ราคาปกติธรรมดาพันธุ์ละ 6 สลึง คือ

ขึ้นวันที่ 20 พุศิจิกายน	พันธุ์ละ 2 บาท
ขึ้นวันที่ 21 พุศิจิกายน	พันธุ์ละ 2 บาท 2 สลึง
ขึ้นวันที่ 22 พุศิจิกายน	พันธุ์ละ 3 บาท
ขึ้นวันที่ 23 พุศิจิกายน	เช่า พันธุ์ละ 4 บาท
	เย็น พันธุ์ละ 6 บาท

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.33/18 หลวงขจรธรรมี่ สารวัตรใหญ่ กรมกองตระเวนฝ่ายกองรักษา ในท้องที่บางยี่เรือ แจ้งความแก่บรรดาชาวจีน วันที่ 27 พุศิจิกายน ร.ศ. 114.

ขึ้นวันที่ 24 พฤศจิกายน พันละ 7 บาท

ขึ้นวันที่ 25 พฤศจิกายน พันละ 8 บาท

ครั้งวันที่ 26 พฤศจิกายน จีนกลับเข้ามายังสวนพลูบาง เวลาเป็นราคา
ลดลงเพียงพันละ 4 บาท วันนี้ (27 พฤศจิกายน) ราคาที่ลดลงเพียง
พันละ 3 บาทแล้ว ชาพระพทฺฐเจ้าคิดควยเกล้าฯ ว่า ราคาพลูนี้คงจะ
กลับลดลงทุกวันตามลำดับที่จีนซึ่งขึ้นไปนั้นจะกลับเข้ามาทำสวนต่อไป¹

จากรายงานนี้แสดงให้เห็นว่าบรรดาผู้ที่คิดมากพลูในเวลานั้นต้อง
เคืองคร่อนเนื่องจากการทะเลาะวิวาทของพวกอั้งยี่ตลาดพลูนี้ด้วย เพราะราคา
พลูขึ้นไปเป็นหลายเท่า รวมทั้งจำนวนพลูที่ออกมาขายก็มีน้อยลงด้วย ฉะนั้น
การวิวาทกันของพวกอั้งยี่ครั้งนี้จึงไม่ได้ก่อความเคืองคร่อนแก่เฉพาะคนที่อาศัย
อยู่ในบริเวณแถบตลาดพลูเท่านั้น ยังกระทบกระเทือนไปถึงคนทั่ว ๆ ไปใน
กรุงเทพฯ ซึ่งต้องอาศัยใบพลูจากตลาดพลูมาบริโภคในชีวิตประจำวันด้วย

เนื่องจากการก่อกบฏของพวกอั้งยี่ได้มีผลกระทบต่อความสงบ
เรียบร้อยของสังคมกรุงเทพฯ เป็นอย่างมากดังกล่าวมาแล้ว ทางรัฐบาลจึง
ได้พยายามที่จะปราบปรามอั้งยี่ให้เด็ดขาดโดยนำวิธีการสมัยรัชกาลพระบาท-
สมเด็จฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมาใช้อีก คือ ห้ามตั้งสมาคมลับโดยเด็ดขาด ด้วย
การออกพระราชบัญญัติอั้งยี่ใน ร.ศ. 116 (พ.ศ. 2440)² และได้เริ่มปราบ
อั้งยี่อย่างจริงจังนับแต่นั้นเป็นต้นมา การปราบปรามนี้เป็นสาเหตุประการหนึ่ง
ที่ทำให้สมาคมลับอั้งยี่เสื่อมสลายลง โดยเริ่มแตกแยกจากสมาคมขนาดใหญ่เป็น
สมาคมย่อย ๆ มีอำนาจและกำลังไม่มากนัก ปรากฏว่าตอนปลายรัชกาลพระ-
บาทสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พวกอั้งยี่ในกรุงเทพฯ แบ่งได้ประมาณ
30 กลุ่มย่อย ๆ กล่าวคือ เป็นอั้งยี่แท้จริง 13 กลุ่ม และ 2 กลุ่ม กว้างตุง 8

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.33/18 คำกราบบังคมทูลกรมหมื่น
นเรศวรฤทธิ เสนาบดีกระทรวงนครบาล วันที่ 27 พฤศจิกายน ร.ศ. 114.

² ฎหมายละเอียดในภาคผนวก.

กลุ่ม และไหล่า 7 กลุ่ม¹ พวกนี้ได้อุปปรามปรามจนค่อย ๆ ลดอำนาจและบทบาทไปในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

2. ปัญหาการประท้วงหยุดงานของชาวจีน ปัญหาในลักษณะนี้ที่จะมีผลต่อชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ นั้นพบได้ 2 ครั้งที่สำคัญ คือ

ก. การประท้วงปิดสินค้า²อเมริกัน ใน พ.ศ. 2448 การที่ชาวจีนประท้วงปิดสินค้าอเมริกันในครั้งนี้มีสาเหตุเนื่องมาจากชาวอเมริกันมีความรังเกียจชาวจีนที่เข้าไปทำมาหากินอยู่ในประเทศของตน เนื่องจากบรรดาชาวจีนที่เข้าไปอยู่ในสหรัฐอเมริกาได้เข้าไปแย่งอาชีพของชาวอเมริกัน เพราะเหตุผลสำคัญประการหนึ่ง คือ ชาวจีนมีค่าแรงถูก ดังนั้นชาวอเมริกันจึงแสดงความรังเกียจพวกจีน และพยายามกีดกันไม่ให้คนเหล่านี้ทำมาหากินอยู่ในประเทศของตนซึ่งทำให้เกิดความเคืองแค้นแก่บรรดาชาวจีนที่อยู่ในสหรัฐอเมริกาเป็นอันมาก พวกชาวจีนโดยทั่วไปไม่ว่าจะอยู่ในประเทศจีนเองหรืออยู่ตามดินแดนอื่นต่างก็พลอยโกรธเคืองชาวอเมริกันไปด้วย จึงได้ประชุมตกลงกันว่า จะห้ามไม่ให้พวกจีนเกี่ยวข้องกับคนชาติอเมริกัน คือ ไม่ให้ใช้ของอเมริกันและไม่ทำงานกับชาวอเมริกันด้วย บรรดาชาวจีนที่อยู่ในประเทศต่าง ๆ ก็ได้ร่วมมือกันที่จะประท้วงอเมริกันในครั้งนี้ รวมทั้งชาวจีนในประเทศไทยด้วย³

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.33/71 รายงานของพระอภิรักษ์ประกาศต่อผู้บังคับการกรมกองตระเวน วันที่ 5 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 125.

² สมัยนั้นเอกสารใช้คำว่า "ปิดสินค้า" หมายความว่า การประท้วงไม่รับซื้อขายสินค้า.

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.8.7/2 ข่าวจากหนังสือพิมพ์สยามออฟเซอว์เวอร์ วันที่ 8 สิงหาคม ร.ศ. 124.

การดำเนินการประท้วงในกรุงเทพฯ นี้เริ่มด้วยพวกพ่อค้าจีนประมาณ 3,000 คน จากทั้ง 5 กลุ่มภาษาได้มาประชุมกันเพื่อหารือในการปิดสินค้าอเมริกันที่โรงพยาบาลจีนที่ตำบลสามแยก (โรงพยาบาลเทียนหัวอุยฮี้)¹ การประชุมนี้ได้ตกลงกันว่าบรรดาจีนทั้งหลายในกรุงเทพฯ จะไม่รับซื้อขายสินค้าต่าง ๆ ของอเมริกัน (เว้นไว้แต่สินค้าที่ตกค้างอยู่แล้ว ให้จำหน่ายภายในกำหนด 2 เดือน) รวมทั้งไม่ให้ทำงานเป็นลูกจ้างของชาวอเมริกันต่อไป ถ้าผู้ใดไม่กระทำตามที่ตกลงกันในที่ประชุมนี้ให้ถือว่าผู้นั้นไม่ใช่ชาติจีน² มติจากที่ประชุมดังกล่าวส่งผลกระทบต่อการค้าของชาวอเมริกันโดยทันที กล่าวคือ หลังจากที่ชาวจีนได้ตกลงกันแล้วก็เริ่มประท้วงอเมริกันโดยการไม่ขนถ่ายบรรทุกที่บรรทุกมากับเรือใหญ่เพื่อลงเรือเล็กเข้ามายังท่าเรือกรุงเทพฯ นอกจากนี้ถ้ามีสินค้าอเมริกันที่สามารถเล็ดลอดเข้ามาถึงท่าเรือกรุงเทพฯ ได้โดยไม่ต้องอาศัยกรรมกรชาวจีนขนถ่ายจากเรือใหญ่ บรรดาชาวจีนที่เป็นกรรมกรที่ทำเรือก็จะไม่ยอมขนสินค้าลงจากเรืออีกด้วย

เกี่ยวกับเรื่องนี้ เอเยนต์³ ผู้จัดการสินค้าอเมริกันได้แถลงออกมาว่า การที่จีนกระทำการเช่นนี้ทางฝ่ายอเมริกันมิได้มีความวิตกเลย เพราะในกรุงเทพฯ

¹ การที่ต้องมาประชุมกันที่โรงพยาบาลนั้นเพราะจะได้ไม่ผิดต่อ พ.ร.บ. อั้งยี่ ร.ศ. 116 โดยหัวหน้าโรงพยาบาลนี้ได้ยื่นเรื่องราวต่อกรมกงตระเวน ขออนุญาตประชุมกันเพื่อปรึกษาหารือในเรื่องกิจการโรงพยาบาลซึ่งไม่ผิดต่อกฎหมาย ทางฝ่ายกรมกงตระเวนก็อนุญาตให้ประชุมได้ทุกอาทิตย์ที่โรงพยาบาล ตั้งแต่วันที่ 4 - 31 สิงหาคม พ.ศ. 2448.

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ต.12/28 คำกราบบังคมทูลของ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง วันที่ 10 สิงหาคม ร.ศ. 124.

³ ในเอกสารใช้คำว่า "เอเยนต์" ซึ่งหมายถึงตัวแทนการค้า

ไม่ได้มีกรรมกรหรือผู้จำหน่ายสินค้าแต่เฉพาะชาติจีนแต่เพียงชาติเดียวเท่านั้น มีชาติอื่น ๆ เช่น พวกแขก เป็นต้นที่จะทำการแทนได้ ดังนั้นจึงไม่มีความเกรงกลัวแต่อย่างใด¹ แม้กระนั้นก็ตามในทางปฏิบัติแล้ว การกระทำของชาวจีนดังกล่าวก็น่าจะส่งผลกระทบต่อการค้าของชาวอเมริกันมิใช่น้อย ทั้งนี้เพราะเหตุที่ว่าการค้าในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าปลีกอยู่ในอิทธิพลของชาวจีนแทบทั้งสิ้นดังได้กล่าวแล้วในบทที่ 2 หนังสือพิมพ์สยามออฟเซอรัเวอร์ ซึ่งได้กล่าวถึงเหตุการณ์นี้โดยทั่วไปตรงกับข้อความในหนังสือที่พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ปลัดทูลฉลองกระทรวงนครบาล กราบทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทุกประการ² ได้กล่าวเพิ่มเติมในตอนท้ายว่าบรรดาชาวไทยที่มีได้เกี่ยวข้องกับในเรื่องนี้ต้องพลอยอดสินค้าอเมริกันไปด้วย³ แสดงว่าการค้าของชาวอเมริกันต้องหยุดชะงักไปชั่วคราว ถึงแม้ว่าทางฝ่ายเอเยนต์จะกล่าวว่าจะไม่เดือดร้อนก็ตาม ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการประท้วงของชาวจีนในการปิดสินค้าอเมริกันในครั้งนี้ได้ส่งผลกระทบต่อการค้าของชาวอเมริกัน ซึ่งจะนำไปสู่ความไม่พอใจในระหว่างชาวอเมริกันและชาวจีนอีกด้วย

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ต.12/28 คำกราบบังคมทูลของพระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง วันที่ 10 สิงหาคม ร.ศ. 124.

² ข้อความในจดหมายกราบบังคมทูลของพระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง และหนังสือพิมพ์สยามออฟเซอรัเวอร์ วันที่ 9 สิงหาคม ร.ศ. 124 กล่าวตรงกันว่า ชาวจีนเริ่มประท้วงอเมริกันโดยที่จีนเรือโปะไม่รับขนถ่ายขุมหรืออเมริกันจากเรือใหญ่เพื่อเข้ามาท่าเรือกรุงเทพฯ นอกจากนี้แล้วในเวลาต่อมา ก็หยุดขนสินค้าอเมริกันชนิดอื่น ๆ อีกด้วย.

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.8.7/2 ข่าวกจากหนังสือพิมพ์สยามออฟเซอรัเวอร์ วันที่ 9 สิงหาคม ร.ศ. 124.

อย่างไรก็ตามเหตุการณ์ก็ได้รุนแรงไปมากกว่านี้เพราะการประชุม
ปิดสินค้าอเมริกันได้ถูกทางการไทยห้ามปรามในเวลาต่อมา ทั้งนี้เพราะพวก
พ่อค้าจีนเหล่านี้ขออนุญาตประชุมกันเพื่อจัดการเรื่องโรงพยาบาล แต่ในทาง
ปฏิบัติแล้วมิได้เป็นไปตามที่ขออนุญาต รวมทั้งได้มีการข่มขู่ผู้อื่นด้วย กล่าวคือ
ได้ข่มขู่พวกชาวจีนทั้งหลายว่าห้ามเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับชาวอเมริกันเป็นเด็ดขาด
ถ้าผู้ใดขัดขืนจะต้องถูกตัดออกจากความเป็นจีน รวมทั้งเขียนป้ายชื่อประจานไว้
ตามถนน แม้กระทั่งถ้าตายลงเมื่อใดก็ไม่อนุญาตให้ฝังศพในป่าช้าจีน¹ ทาง
รัฐบาลเมื่อได้ทราบถึงความเคลื่อนไหวของชาวจีนเหล่านี้แล้วก็ได้มีจดหมายไป
ถึงกรรมการโรงพยาบาลจีนห้ามปรามมิให้ดำเนินการที่ผิดกฎหมายไทย คือ
การบังคับชาวจีนอื่น ๆ ไม่ให้ค้าขายกับอเมริกันตามไปด้วย เพราะทุกคนย่อมมี
สิทธิที่จะซื้อขายกับผู้อื่นผู้ใดใคร่โดยเสรี พร้อมกันนี้ยังได้เตือนโรงพยาบาลจีน
อีกว่าการกระทำเช่นนี้จะทำให้เข้าข่ายผิดกฎหมายเกี่ยวกับ พ.ร.บ. อั้งยี่ด้วย²
ในที่สุดการประชุมนี้ก็ถูกยกเลิกไป³

ข. กรณีจีนหยุดงานประท้วงทั่วกรุงเทพฯ พ.ศ. 2453

เหตุการณ์นี้ได้เกิดขึ้นในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2453 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายในรัชกาล

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.8.7/2 ชาวจากหนังสือพิมพ์
สยามออฟเซอรวอร์ วันที่ 8 สิงหาคม ร.ศ. 124.

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.8.7/2 จดหมายมิสเตอร์อิริก
เซน เย ลอฮัน ผู้บังคับการกรมกองตระเวนถึง คอมมิตี โรงพยาบาลเทียน-
วาวิอี่ วันที่ 9 สิงหาคม ร.ศ. 124.

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.8.7/2 จดหมายมิสเตอร์อิริก
เซน เย ลอฮัน ผู้บังคับการกรมกองตระเวนกราบทูลพระเจ้าอนงยาเชอ
กรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล วันที่ 9 สิงหาคม ร.ศ.
124.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สาเหตุของการประท้วงครั้งนี้ เนื่องมาจากความไม่พอใจของชาวจีนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงการเก็บเงินค่า แรงจูงยราชการของทางการไทย กล่าวคือ ได้มีประกาศออกมาในปลายปี พ.ศ. 2452 ว่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2453 เป็นต้นไป ชาวเอเชียทุกคนที่อยู่ใน ประเทศไทยต้องเสียเงินค่าราชการให้แก่ทางการไทยคนละ 6 บาทเก็บ ประจำทุกปี¹ การออกระเบียบเก็บเงินบำรุงราชการในลักษณะใหม่นี้ก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่ชาวจีนเป็นอย่างมาก เพราะชาวจีนต้องเสียเงินเพิ่มขึ้น จากเดิม กล่าวคือ แต่เดิมนั้นทางการได้เรียกเก็บเงินจากชาวจีนในลักษณะ ที่เป็นค่าแรงผูกมัดซึ่งได้กล่าวไปแล้ว โดยได้เรียกเก็บ 3 ปีต่อครั้ง ในอัตรา ครั้งละ 4 บาท 25 อัฐ ซึ่งเมื่อเทียบกับอัตราใหม่นี้แล้วนับว่าชาวจีนต้องเสีย เงินเพิ่มขึ้นจากเดิมประมาณ 3 - 4 เท่า ดังนั้นในปลายเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2453 ชาวจีนก็ได้เริ่มลี้ภัยลอบคิดโอบล้อมในเขตชุมชนชาวจีน เรียกร้อง ให้ชาวจีนทั้งหลายหยุดงานปิดร้านเพื่อประท้วงการเก็บเงินบำรุงราชการใน อัตราใหม่ ซึ่งถือว่าแพงเกินไป² เหตุการณ์การประท้วงนี้เริ่มขึ้นในวันที่ 1 มิถุนายน ปีเดียวกัน บรรดาห้างร้านของชาวจีนได้ปิดร้านเป็นส่วนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณตั้งแต่ถนนพหลุคกลงไปตามถนนสำเพ็ง จนถึงบริเวณ วัดปฐมคงคา รวมทั้งแถบถนนเขาวราชคฤว ชาวจีนปิดร้านประมาณ 9 ใน 10 ส่วน นอกจากจะปิดร้านไม่จำหน่ายสินค้าแล้ว กิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นของ ชาวจีนในกรุงเทพฯ ก็ได้ร่วมประท้วงครั้งนี้ด้วย อาทิเช่น การออกหวย ก.ช. กิจกรรมรถลาก เป็นต้น ถ้ามีชาวจีนคนใดฝ่าฝืนเปิดทำการค้า หรือให้บริการ ก็จะถูกขัดขวางจากบรรดาจีนที่ต้องการประท้วงในครั้งนี้ ดังที่เจ้าพระยามรราช (ปั้น สุขุม) เสนาบดีกระทรวงนครบาล ได้มีรายงานกราบบังคมทูลพระบาท-

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ม.2.19/6 คำกราบบังคมทูลของ เจ้าพระยามรราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล วันที่ 26 กรกฎาคม ร.ศ. 128.

² พลกฤต อังกินันท์, "บทบาทของชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาท- สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว", หน้า 132 - 133.

สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า "ที่ถนนหน้าวัดสามจีนมีจีนทุบตีจีนลากรถ
จับได้คน 1 ที่ตลาดน้อยมีจีนแสดงกิริยาวาจาห้ามไม่ให้จีนลากรถ จับได้คน 1"¹

สำหรับบรรดาพวกพ่อค้าย่อยชาวจีนต่างก็มีความลำบากใจในการที่
จะต้องปิดร้านไม่จำหน่ายสินค้า เพราะในขณะที่ฝ่ายผู้มีอิทธิพลชาวจีนพยายาม
ใช้พวกพ่อค้าเหล่านี้เป็นเครื่องมืออยู่นั้น ทางกรมไทยก็ได้ให้พลตระเวนเดิน
ตรวจสั่งให้จีนที่ปิดร้านเปิดขายสินค้าตามปกติ พวกพ่อค้าเหล่านี้จึงประสบ
ปัญหายุ่งยากใจ เพราะเกรงกลัวทั้งฝ่ายผู้มีอิทธิพลชาวจีนและทางฝ่ายไทย
โดยสังเกตได้จากกิริยาหน้าตาของชาวจีนที่ปิดร้านประท้วงนี้ว่าไม่ร่าเริงและ
มีความทุกข์² ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า การประท้วงครั้งนี้มิใช่เป็นความต้องการของ
ชาวจีนโดยส่วนมาก แต่ด้วยความเกรงกลัวชาวจีนที่มีอิทธิพลจึงจำเป็นต้องทำ
ตาม อย่างไรก็ตาม ในที่สุดทางฝ่ายรัฐบาลก็สามารถแก้ไขสถานการณ์นี้ให้
สำเร็จจุดลงไปได้ด้วยดี โดยการให้พลตระเวนและทหารมาแก้ไขสถานการณ์
รวมทั้งได้เรียกนายห้างกิมเซ่งหลี ซึ่งเป็นที่นับถือของชาวจีนเข้าไปในวังและ
แนะนำให้บอกแก่บรรดาห้างร้านต่าง ๆ ให้เปิดร้านค้าขายก่อน ส่วนเรื่อง
เงินค่าราชการนั้นจะแก้ไขหรือลดหย่อนอย่างไรก็คอยหารือกันในภายหลัง
ดังนั้นในวันที่ 5 มิถุนายน บรรดาห้างร้านต่าง ๆ ก็เริ่มเปิดขายสินค้าตาม
ปกติ³

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ต.21/21 คำกราบบังคมทูลของ
เจ้าพระยามรราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล วันที่ 3 มิถุนายน ร.ศ. 129.

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ต.21/21 จดหมายกราบบังคมทูล
ของนายพันโท พระพิณิจสารา วันที่ 3 มิถุนายน ร.ศ. 129.

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.8.7/31 คำแปลใจความใน
หนังสือพิมพ์ว่า เกวาค่ายเรื่องรัฐบาลสยามเก็บเงินค่าราชการแรงเกินไป.

การประท้วงของชาวจีนในครั้งนี้นำพิจารณาพร้อมกับความเคลื่อนไหวของบรรดาชาวจีนแล้ว อาจกล่าวได้ว่าคงมิได้มีสาเหตุมาจากความไม่พอใจในการที่รัฐบาลเปลี่ยนแปลงอัตราการค้าเงินตราการแต่เพียงอย่างเดียว แต่คงจะมาจากสาเหตุสะสมที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้นหลายประการ กล่าวคือ ทางชาวไทยได้ยกเลิกการผูกขาดภาษีต่าง ๆ ซึ่งเคยเป็นผลประโยชน์ของชาวจีน เช่น ผลประโยชน์จากภาษีเงินและภาษีสุราถูกยกเลิกไปใน พ.ศ. 2451 และ พ.ศ. 2452 ตามลำดับ¹ ยิ่งไปกว่านั้นบรรดาพ่อค้าชาวจีนในกรุงเทพฯ ได้พยายามเรียกร้องขออนุญาตจัดตั้งสโมสรการค้าซึ่งทางการไทยก็ได้อนุญาตแก่สโมสรของจีนและไปพวกหนึ่งแล้ว แต่มาทราบภายหลังว่าการขออนุญาตตั้งสโมสรการค้าของชาวจีนนี้มีจุดประสงค์ทางการเมืองแอบแฝงอยู่ด้วย ทางรัฐบาลจึงไม่อนุญาตให้ตั้งสโมสรการค้าของชาวจีนกลุ่มอื่นอีก บ้างเชื่อกลุ่มที่ขอตั้งสโมสรในภายหลังและไม่ได้รับอนุญาตนี้เป็นพวกที่นิยมรัฐบาลแมนจู ต่างกับกลุ่มแรกที่ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งสโมสรซึ่งเป็นพวกที่นิยมฝ่ายปฏิวัติในจีน จึงทำให้เกิดความไม่พอใจแก่กลุ่มที่ขอตั้งขึ้นในภายหลัง ด้วยพวกนี้หวังว่าจะได้รับการแต่งตั้งเป็นขุนนางจีนที่เป็นตัวแทนของรัฐบาลจีนในประเทศไทยด้วย² นอกจากนี้ในระยะเวลาใกล้เคียงกัน ชาวจีนในกรุงเทพฯ ก็เข้าไปมีความเกี่ยวข้องกับการเมืองภายในประเทศจีนมากขึ้น โดยทางการจีนได้เห็นความสำคัญของชาวจีนโพ้นทะเล ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวจีนในกรุงเทพฯ เกิดความรู้สึกชาตินิยมและมีความสำนึกในความเป็นจีนมากขึ้นกว่าเดิม³ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า

¹ William G. Skinner, Leadership and Power in the Chinese Community in Thailand, p. 11.

² คุรายละเอียดยการขออนุญาตตั้งสโมสรการค้าจีนได้ใน พลกุล อังกินันท์, "บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว", หน้า 102 - 131.

³ คุรายละเอียดยได้ใน เรื่องความสัมพันธ์ภายในชุมชนชาวจีนในมณฑล 2.

สาเหตุต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่สร้างความเห็นต่างระหว่างชาวจีนและรัฐบาลไทยมากขึ้นทุกที จึงอาจกล่าวได้ว่า การประท้วงของชาวจีนในครั้งนี้มีเพียงแต่จะเนื่องมาจากความไม่พอใจในการเปลี่ยนแปลงอัตราเงินค่าราชการเท่านั้น แต่ยังมีพื้นฐานมาจากความไม่พอใจของบรรดาชาวจีนที่มีอยู่หลายประการดังกล่าวข้างต้นด้วย

การที่ชาวจีนปิดการจำหน่ายสินค้าครั้งนี้ ทำให้ชาวไทยต้องประสบความเดือดร้อนด้วยไม่น้อย เพราะชาวไทยต้องพึ่งพาชาวจีนในฐานะที่เป็นผู้จำหน่ายสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภค เมื่อชาวจีนหยุดงานประท้วงเช่นนี้ บรรดาสินค้าต่าง ๆ ก็พลอยขาดตลาดหาซื้อไม่ได้ไปด้วย ดังปรากฏจากข้อความที่ว่า "ส่วนร้านตลาดทั้งหลายนอกเส้นในพระนครที่เป็นร้านขายของสดของแห้ง เมื่อพวกจีนเลิกไม่ขายแล้ว สิ่งของขาดตลาดไปมาก ลำบากแก่ผู้ซื้อหา"¹

สำหรับบรรดาชาวตะวันตกนั้น ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เกี่ยวข้องในการซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคจากชาวจีนเท่าใดนักดังที่กล่าวแล้วในบทที่ 3 แต่ก็ต้องพลอยเดือดร้อนไปด้วยเช่นกัน เพราะปรากฏว่าบรรดาชาวจีนที่เป็นลูกจ้างตามโรงเดี่ยวโรงสีต่าง ๆ ของชาวตะวันตกต่างก็หยุดงานประท้วงด้วยตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน² จึงเห็นได้ว่าในการประท้วงของชาวจีนครั้งนี้ได้ก่อความกระทบกระเทือนต่อทั้งชาวไทยและชาวตะวันตกในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวยุโรปนั้นได้เกิดความไม่พอใจชาวจีนขึ้นมาอย่างมาก ความเคลื่อนไหวของชาวจีนนี้จึงนับได้ว่าเป็นจุดหนึ่งที่ทำให้ทัศนคติที่กระหว่างชาวไทยและชาวจีนที่เคยมีต่อกันดังที่กล่าวแล้วในบทที่ 2 ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยปรากฏว่าหลังจาก

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ค.21/21 คำกราบบังคมทูลของ นายพันโท พระพิณิจสารา วันที่ 3 มิถุนายน ร.ศ. 129.

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ค.21/21 คำกราบบังคมทูลของ เจ้าพระยายมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล วันที่ 3 มิถุนายน ร.ศ. 129.

เหตุการณ์นี้แล้ว ชาวจีนที่เดินอยู่ตามท้องถนนในกรุงเทพฯ ถูกทำร้ายร่างกาย และได้รับการพุดจาชื่อเสียงจากชาวไทยอยู่เนือง ๆ ดังรายงานที่ชาวจีนใน กรุงเทพฯ ส่งไปถึงหนังสือพิมพ์หัวเดาในประเทศจีนว่า

คนจีนที่ออกไปเดินตามถนนแล้ว ไม่ว่าจะใครหรือผู้ใดก็ต้องถูกมือหยอกบ้าง ตีนเตะบาง ไม่พลองตีหรือคาบฟันบ้าง... แลเยาะเย้ยว่าจีนเป็นชาติที่เสียประเทศ ศีรษะติดหางสุนัขไม่รู้จักกาย ใครเขาเชิญมาเมืองไทย แต่วุ่นนี้ก็ยังมีอวดคึกคักมาซัดขวางอีก คนชาตินี้ดีแท้จะตีเสียให้ตายเท่านั้น ไม่น่าจะปราณีเลย¹

แม้ว่าการขูดงานของชาวจีนจะไ้ยุติลงไปแล้ว แต่ความไม่พอใจของชาวไทยยังคงไม่จางหายไปอย่างรวดเร็ว ในรัชกาลต่อมาคือ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ความไม่พอใจชาวจีนและความต้องการที่จะต่อต้านชาวจีนได้เพิ่มพูนขึ้นเรื่อย ๆ ดังจะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ได้ทรงนำปัญหาจากชาวจีนมาเป็นตัวอย่างประการหนึ่งที่จะกระตุ้นให้ประชาชนชาวไทยมีความรู้สึกชาตินิยม ซึ่งเป็นสิ่งที่พระองค์ท่านทรงต้องการปลุกฝังให้แก่ชาวไทยโดยทั่วไป² พระราชนิพนธ์ที่สำคัญเกี่ยวกับเรื่องนี้ คือ "ยิวแห่งบูรพาทิศ" ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใน พ.ศ. 2457 เนื้อความโดยส่วนใหญ่เป็นการชี้ให้เห็นถึงการกอบโกยผลประโยชน์ของชาวจีนและปัญหาต่าง ๆ ที่ชาวจีนก่อให้เกิดแก่สังคมไทยในระยะ

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.8.7/31 คำแปลใจความในหนังสือฝากถึงคณะหนังสือพิมพ์หัวเดา ว่าด้วยเรื่องรัฐบาลสยามเก็บเงินค่าราชการแรงเกินไป.

² กรรกริรมย์ สุวรรณานนท์, "พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างชาติไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 105 - 120 และ 199 - 200.

เวลาที่ผ่านมา¹ ดังนั้นจึงเท่ากับว่าเหตุการณ์นี้เป็นจุดสำคัญจุดหนึ่งที่ทำให้เกิดความหมางใจระหว่างชาวไทยและชาวจีนทั้ง ๆ ที่เคยมีความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันมาช้านานแล้ว

ชุมชนชาวตะวันตก

ปัญหาที่เกิดจากชุมชนชาวตะวันตกและส่งผลกระทบต่อสังคมกรุงเทพฯ ที่เห็นได้ชัดเจน คือ ปัญหาเนื่องมาจากสิทธิสภาพนอกอาณาเขต (Extraterritoriality) สิทธิสภาพนอกอาณาเขตนี้มีมูลเหตุมาจากการเรียกร้องของประเทศตะวันตกเมื่อเข้าไปติดต่อกับประเทศที่ค่อนความเจริญกว่า โดยได้ขอสิทธิพิเศษทางด้านการศึกษาแก่คนในบังคับของตนไม่ต้องขึ้นศาลของประเทศที่เข้าไปพำนักเมื่อกระทำผิด นั่นคือ ไม่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายของประเทศนั้น ๆ แต่ต้องปฏิบัติตามหลักกฎหมายและขึ้นตรงต่อศาลกงสุลของประเทศตน ทั้งนี้เนื่องจากประเทศตะวันตกไม่ยอมรับระบบกระบวนการยุติธรรมของประเทศที่ถือว่าค่อนความเจริญกว่าตน² สำหรับประเทศไทยนั้น เมื่ออังกฤษได้เข้ามาทำสนธิสัญญาเบาริงใน พ.ศ. 2398 ก็ได้ทำความตกลงเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตไว้ด้วย ดังปรากฏในมาตราที่ 2 ว่า

¹ดูรายละเอียดใน อิศวาทู (นามแฝง), ชีวแห่งบูรพาทิศ (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2468).

²เพ็ญศรี คุ้ม, การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม) (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2527), หน้า 102 - 103.

ถ้าคนอยู่ในบังคับอังกฤษจะเกิดวิวาทกันขึ้นกับคนอยู่ในบังคับไทย กงสุลกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะปลงโทษชำระคดีสิน คนอยู่ในบังคับอังกฤษทำผิด กงสุลจะทำโทษตามกฎหมายอังกฤษ คนอยู่ในบังคับไทยทำผิด ไทยจะทำโทษตามกฎหมายไทย ถ้าคนอยู่ในไทยบังคับไทยเป็นความกันเอง กงสุลไม่เอาเป็นธุระ คนอยู่ในบังคับอังกฤษเป็นความกันเอง ไทยไม่เอาเป็นธุระ¹

ถึงแม้ว่าข้อความในสนธิสัญญานี้จะทำให้ไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบชาวตะวันตกก็ตาม แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าเอกราชของประเทศชาติย่อมสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด ตัวอย่างที่จีนต้องตกอยู่ในอิทธิพลของมหาอำนาจก็ดี หรือ การที่ญวนต้องยกดินแดนบางส่วนให้เป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสก็ดี ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ดีที่แสดงถึงอิทธิพลของมหาอำนาจได้อย่างถ่องแท้แล้วว่าไม่มีพลังใจจะต่อต้านความต้องการของประเทศเหล่านี้ได้ นอกจากจะยอมติดต่อกันด้วยอย่างปรองดองกัน ดังนั้นพระองค์จึงทรงยอมเสียเปรียบบางประการเพื่อแลกกับความสงบสุขของประชาราษฎรและเอกราชของประเทศเป็นสำคัญ² ยิ่งไปกว่านี้แล้ว ตามความเข้าใจของทางฝ่ายไทยนั้น คำว่า "คนในบังคับ" (subjects) หมายความว่าพลเมืองของประเทศคู่สัญญา มิได้มีเจตนาที่

¹สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศกับต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญาเล่ม 1 พ.ศ. 2160 - 2412 (ค.ศ. 1617 - 1869) (พระนคร : กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, 2511), หน้า 28.

²ทรงศรี อัจจอรณ, "การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2502), หน้า 59.

จะให้หมายความถึงชาวเอเชียในอาณานิคมและรัฐอารักขาของประเทศนั้นด้วย¹
 คุ้มเหตุต่าง ๆ นี้ไทยจึงได้ยอมทำสนธิสัญญาที่เสียเปรียบชาวตะวันตกในเวลา
 นั้น

ในช่วงระยะเวลาระหว่าง พ.ศ. 2398 - 2453 หลังจากการ
 ทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษแล้ว ไทยได้ทำสนธิสัญญาในลักษณะเดียวกันนี้กับ
 ประเทศต่าง ๆ อีก 13 ฉบับ คือ สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เคนมาร์ค โปรตุเกส
 เนเธอร์แลนด์ เยอรมนี สวีเดนและนอร์เวย์ เบลเยียม อิตาลี ออสเตรีย-
 ฮังการี สเปน ญี่ปุ่น และประเทศสุดท้าย คือ รัสเซีย² เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำ
 ให้ประเทศเหล่านี้มีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางการศาลด้วยเช่นกัน บุคคลที่
 จะได้รับสิทธิพิเศษทางการศาลมี 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ บุคคลในคณะทูตหรือผู้แทน
 ของประเทศ และบุคคลที่ขึ้นบัญชีเป็นคนในบังคับต่างชาติ³

ในระยะเวลาดังกล่าว การที่มีคนที่ได้รับสิทธิพิเศษทางการศาลอยู่ใน
 เมืองไทยนั้น ได้ก่อปัญหาแก่สังคมเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากคนที่มีฐานะเป็น
 คนในบังคับตะวันตกได้มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมากมาโดยมีสาเหตุสำคัญ คือ

1. การขยายความของคำว่า "คนในบังคับ" อย่างกว้างขวาง
 เมื่อประเทศมหาอำนาจตะวันตกแผ่อิทธิพลเข้าครอบครองดินแดนบางส่วนใน

¹ ประวัติการทูตไทย, (พระนคร : ข้าราชการกระทรวงการต่าง-
 ประเทศพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้ากิติถนุกิติ กฤดากร วันที่ 13
 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2501, 2501), หน้า 34.

² ดูรายละเอียดใน สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศ
กับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญาเล่ม 1
พ.ศ. 2160 - 2412 (ค.ศ. 1617 - 1869).

³ เพ็ญศรี คุ้ม, การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย
 (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม), หน้า 103.

เอเชียนั้น ได้ตีความคำว่า "คนในบังคับ" ไปถึงคนในอาณานิคมและรัฐในอารักขาของตนด้วย ซึ่งไทยก็จำเป็นต้องยอมรับ¹ ยิ่งไปกว่านั้นแล้วประเทศตะวันตกยังพยายามขยายความคุ้มครองของตนเข้าไปในหมู่คนซึ่งทำงานกับตนด้วย ดังปรากฏตัวอย่างว่า จีนเฮง จิ้นพง ซึ่งเป็นคนรับใช้ในสถานทูตอเมริกัน ได้เสพยาเมาจนครองสติไม่ได้ และเที่ยวทำการอาละวาดก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น กองตระเวนจึงจัดการจับตัวจีนทั้ง 2 คนนี้และนำไปสถานทูตอเมริกันเพื่อขอตัวไปฟ้องศาลต่อไป แต่อุปทูตอเมริกากลับเอาตัวคนรับใช้ทั้ง 2 คนนี้ไว้และไม่ส่งคืนแก่กองตระเวน² ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประเทศตะวันตกต้องการตีความคนในบังคับของตนให้กว้างขวางออกไปยิ่งขึ้น แม้กระทั่งคนรับใช้ในสถานทูตก็พยายามจะให้ไม่มีสิทธิเช่นเดียวกับคนในบังคับ นอกจากนี้ทางสถานกงสุลประเทศตะวันตกหลายแห่งยังได้ออกใบรับรองความเป็นคนในบังคับตะวันตกแก่ผู้ที่ไม่ได้มาจากอาณานิคมของตนด้วย ถ้าคนเหล่านี้จะให้เงินสินบนเป็นการตอบแทน³ จากตัวอย่างเหล่านี้จึงแสดงให้เห็นว่าประเทศตะวันตกได้พยายามขยายจำนวนคนในบังคับของตนเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงทำให้คนในบังคับตะวันตกในเมืองไทยทวีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ

2. การพยายามสร้างอำนาจของชาวตะวันตก ดังได้กล่าวแล้วในบทที่ 1 ว่าสาเหตุหนึ่งที่ชาวตะวันตกเข้ามาในเมืองไทยนั้นก็เพื่อจะแข่งขันอำนาจซึ่งกันและกันโดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศส ในระยะปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเยอรมนีได้ทวีบทบาทของตนมากขึ้น ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 นั้น เยอรมนีก็ได้เข้ามามีบทบาทในการแข่งขันอำนาจ

¹ ประวัติการทูตไทย, หน้า 36.

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ต.20/44 จดหมายผู้บังคับการกรมกองตระเวน กราบเรียนเสนาบดีกระทรวงนครบาล วันที่ 28 กุมภาพันธ์ ศก. 128.

³ W.A.R. Wood, Consul in Paradise, p. 19.

ระหว่างชาวตะวันตกด้วยกัน การแข่งขันอำนาจกันของทั้ง 3 ประเทศนี้ นอกเหนือจากจะมีมูลเหตุมาจากความต้องการสร้างอำนาจของตนในดินแดนของไทยแล้ว ยังมีมูลเหตุมาจากข้อวิวาทบาดหมางซึ่งกันและกันในเรื่องอื่น ๆ อีกหลายเรื่อง¹ กล่าวคือ ในระยะนั้นอังกฤษได้มีเรื่องวิวาทบาดหมางกับฝรั่งเศสในการแข่งขันอำนาจกันในหลายกรณี อาทิเช่น กรณีหมู่เกาะนิวฮีบรีดีส (New Hebrides) กรณีฟาโซดา (Fashoda) และกรณีหมู่เกาะนิวฟันด์แลนด์ (Newfoundland) เป็นต้น สำหรับเยอรมันนั้นอังกฤษก็มีข้อบาดหมางในเรื่องการแข่งขันอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง คือ ภายหลังจากที่บิสมาร์คได้รวมเยอรมันได้สำเร็จแล้วใน พ.ศ. 2414 ก็ได้เร่งพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นสำคัญ สินค้าของเยอรมันเป็นที่นิยมไปทั่วโลกซึ่งเท่ากับว่าเป็นการแข่งขันกับอังกฤษซึ่งเป็นผู้ผลิตที่สำคัญมาก่อน เมื่อเยอรมันได้ประกาศใช้แผนการตีร์ปิตซ์ (Tirpitz) เมื่อ พ.ศ. 2441 ดังที่กล่าวแล้วในบทที่ 2 นั้น เยอรมันก็ได้ก้าวเข้ามาเป็นคู่แข่งอังกฤษในทางด้านการแสวงหาอำนาจทางทะเลด้วย สำหรับฝรั่งเศสนั้น นอกจากจะมีข้อพิพาทกับอังกฤษแล้ว ก็ยังมีปัญหาเกี่ยวกับเยอรมันด้วยเช่นกัน คือฝรั่งเศสและเยอรมันมีพรมแดนติดกัน จึงมีปัญหากในการแย่งดินแดนที่อุดมสมบูรณ์อยู่เนื่อง ๆ ที่สำคัญ คือแคว้นอัลซัส (Alsace) และลอรีแรน (Lorraine) ซึ่งอุดมไปด้วยเหล็กและถ่านหิน นอกจากนี้แล้วฝรั่งเศสยังไม่พอใจที่เยอรมันชักชวนมิให้ตนขยายอำนาจเข้าไปในมออคโค (Morocco) อีกด้วย จึงเห็นได้ว่าทั้ง 3 ประเทศต่างก็มีกรณีพิพาทซึ่งกันและกันหลายกรณี เมื่อต่างก็เข้ามาอยู่ในเมืองไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นที่ที่ชาวตะวันตกเข้ามาอาศัยอยู่มากที่สุดนั้น ต่างฝ่ายต่างก็

¹ดูรายละเอียดการบาดหมางกันระหว่างมหาอำนาจตะวันตกได้ใน ม.ร.ว.แสงโสม เกษมศรี, ประวัติศาสตร์สากลยุคปัจจุบัน (ค.ศ. 1453 - 1914), หน้า 403 - 419 และ เพ็ญศรี คุก, คำบรรยายประกอบวิชา 116 - 312 ประวัติศาสตร์ยุโรปปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 - ปัจจุบัน (เอกสารอัครเสนา).

แข่งขันอำนาจของตนโดยมีมูลเหตุที่มาจากทั้งการต้องการมีอิทธิพลในดินแดนนี้ และมูลเหตุมาจากเหตุการณ์ภายนอกที่กล่าวมาแล้วด้วย สิ่งที่จะแสดงถึงอำนาจ และอิทธิพลของประเทศเหล่านี้ได้ประการหนึ่ง คือ จำนวนคนในบังคับ ซึ่งจะ แสดงให้เห็นว่ามีคนในดินแดนนี้จำนวนมากน้อยเพียงไรที่ยอมรับอิทธิพลของตน

3. ความต้องการที่พึงพิงของชาวเอเชีย นอกจากปัจจัยทั้ง 2 ประการที่เป็นปัจจัยผลักดันชาวตะวันตกให้รับคนในบังคับดังกล่าวแล้ว ทางฝ่าย ชาวเอเชียก็ต้องการเข้าไปอยู่ในความคุ้มครองของชาวตะวันตกด้วยเช่นกัน เพราะจะได้รับผลประโยชน์หลายประการนอกเหนือไปจากการที่ไม่ต้องขึ้นศาล ไทยในเวลากระทำได้ อาทิเช่น ไม่ต้องเสียภาษี บริเวณดินที่อยู่ไม่ต้องถูกรบกวนจากกองตระเวนฝ่ายไทย ถ้าไม่ได้รับอนุญาตจากศาลกงสุล เป็นต้น¹ ในบรรดาชาวเอเชียนั้น ปรากฏว่าชาวจีนต้องการเข้าไปเป็นคนในบังคับตะวันตกมากที่สุด นอกเหนือจากสิทธิพิเศษดังกล่าวข้างต้นนี้แล้ว ชาวจีนยังต้องการความคุ้มครองจากชาวตะวันตกอีกด้วยทั้งนี้เนื่องจากชาวจีนนิยมการพึ่งพามีอำนาจ กล่าวคือ ในปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และต้นรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น สมเด็จพระยาบรมมหาศรี-สุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ได้ดำเนินนโยบายผูกน้ำใจชาวจีนให้เกิดความอบอุ่นใจว่าได้รับการอุปถัมภ์ค้ำจุนจากรัฐบาลและแก้ปัญหาอันยุ่งยากการใช้วิธีการเลี้ยง อังยี่ตั้งได้กล่าวมาแล้วในเรื่องปัญหาจากชุมชนชาวจีน ในทางปฏิบัติแล้วท่าน กลับทำให้ชาวจีนนับถือเชื่อฟังเฉพาะท่านโดยได้นำเอาพวกอังยี่ขึ้นหัวหน้าหลายคน มาเป็นคนรับใช้ของท่าน ซึ่งเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวจีนนิยมการพึ่งพามีอำนาจ ครั้นสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ถึงแก่พิราลัยใน พ.ศ. 2425 แล้ว ชาวจีนจึงหันไปพึ่งพามีอำนาจของชาวตะวันตกในฐานะที่เป็นคนในบังคับ เพื่อหวัง

¹ W.A.R. Wood, Consul in Paradise, p. 18.

ความคุ้มครองเช่นเดียวกับที่เคยได้รับมาก่อน¹ ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชปรารภว่า "เจกษณะจากสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ กลายเป็นนิยมฝรั่ง"²

ปรากฏว่าชาวจีนได้เข้ามาอยู่ภายใต้ความคุ้มครองของฝรั่งเศสมากที่สุด โดยใน พ.ศ. 2446 มีการสำรวจพบว่าชาวจีนเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสถึงหมื่นคนเศษ ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนมากกว่าการเข้าเป็นคนในบังคับชาวตะวันตกชาติอื่น ๆ³

จากปัจจัยต่าง ๆ ทั้งที่เป็นปัจจัยผลักดันทางฝ่ายชาวตะวันตก และทางฝ่ายชาวเอเชียนี้เอง จึงทำให้มีคนในบังคับตะวันตกเป็นจำนวนมาก ในระหว่างอังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมันนี้ ปรากฏว่าฝรั่งเศสได้มีบทบาทเด่นชัดที่สุดในการรับชาวเอเชียเข้าเป็นคนในบังคับ⁴ การจดทะเบียนคนในบังคับฝรั่งเศสนี้ได้พยายามรวมไปถึงบรรดาผู้คนในอาณานิคมหรือรัฐในอารักขาของ

¹ ฎรายละเอียดกิจการที่ชาวจีนเข้าอยู่ในความคุ้มครองของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ใ้จาก พลภู อังกินันท์, "บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว", หน้า 70 และ 98.

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ต.21/14 พระราชหัตถเลขาทรงมีไปยังเจ้าพระยามรราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล วันที่ 4 กันยายน ร.ศ. 129.

³ ฎรายละเอียดใน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ต.21/10 จดหมายหลวงสรรพกิจปริษา กราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทเวศร์วัชรโรประการ วันที่ 12 มิถุนายน ร.ศ. 122 และ เพ็ญศรี คุ้ม, การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม), หน้า 102 - 105.

⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ต.41/23 ข่าวจากหนังสือพิมพ์ The Times ประจำวันที่ 4 เมษายน ค.ศ. 1899 (พ.ศ. 2442).

คนที่เข้ามาก่อนการทำสนธิสัญญาใน พ.ศ. 2399 ค่าย¹ การที่ฝรั่งเศสพยายามเพิ่มจำนวนคนในบังคับให้มากกว่าประเทศตะวันตกอื่น ๆ นั้น ถ้าพิจารณาถึงบทบาทของชาวตะวันตกในประเด็นที่ว่าค่ายความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก ในบทที่ 3 นั้น จะเห็นได้ว่ากิจการค้าของชาวตะวันตกในกรุงเทพฯ มักจะเป็นกิจการของชาวอังกฤษและชาวเยอรมันเป็นส่วนมาก ไม่ปรากฏมีกิจการของฝรั่งเศสที่มีขนาดใหญ่และมีชื่อเสียง นอกจากนี้แล้วบทบาทในทางการเมืองของฝรั่งเศสในหน่วยงานราชการของทางฝ่ายไทยนั้นก็ไม่ปรากฏให้เห็นได้เพราะฝรั่งเศสเคยมีปัญหากับไทยในกรณีพิพาทที่ปากแม่น้ำเจ้าพระยาใน ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) ทางฝ่ายไทยจึงไม่ไว้วางใจฝรั่งเศสและไม่ต้องการให้เข้ามาบริหารราชการ แม้แต่คนในบังคับฝรั่งเศสก็ไม่เป็นที่ต้องการของหน่วยราชการไทย ดังปรากฏในคำกราบบังคมทูลของพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศวรฤทธิ เสนาบดีกระทรวงนครบาลว่า

เวลาเย็นวันนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้รับหนังสือ ม.ฮาร์ควิน ให้แขกเป็นคนเกิดที่เมืองปอนดิแชรี่ถือมาชื่อ ฟรังซิส ลิงการายา ภูภาษาฝรั่งเศส อังกฤษ และภาษาแขกต่าง ๆ ก็ ประารถนาจะขอรับราชการเป็นนายกองตระเวนเหนือเมืองอย่างหลวงบุรีรัฐพิจารณาขอให้ข้าพระพุทธเจ้าช่วยข้าพระพุทธเจ้าเห็นควายเกลดาวาเป็นคนฝรั่งเศส ควรรังเกียจไม่รับไว้²

อาจจะเนื่องด้วยเหตุผลที่ฝรั่งเศสไม่มีบทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองดังกล่าวแล้วนี้เอง ฝรั่งเศสจึงต้องการแข่งขันอำนาจกับอังกฤษและเยอรมันในกรุงเทพฯ ค่ายวิธีอื่น คือ การรับคนเข้าเป็นคนในบังคับจำนวนมาก

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ป.31/3 ลายพระหัตถ์พระเจ้า
 น้องยาเธอ กรมหลวงเทเวศน์วัชรินทร์ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ
 ทูลพระเจ้าอนงยาเธอ กรมขุนสมมตอมรินทร์ ราชเดชาอนุการ วันที่ 23 กรกฎาคม
 ร.ศ. 123.

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ต.5.1/69 คำกราบบังคมทูลของ
 พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศวรฤทธิ เสนาบดีกระทรวงนครบาล วันที่ 17
 ตุลาคม ร.ศ. 112.

เพื่อจะได้เป็นเครื่องมือในการสร้างอำนาจและอิทธิพลของตน

สำหรับอังกฤษนั้น ได้มีบทบาททางการเมืองและการค้าในเมืองไทย เป็นอย่างมากดังที่ได้กล่าวแล้วในบทที่ 2 ดังนั้นจึงไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่อง การตั้งคนเข้ามาอยู่ในบังคับของตนเป็นจำนวนมากเหมือนเช่นฝรั่งเศส ดังจะ เห็นได้ว่า การที่ความเรื่องคนในบังคับของอังกฤษก็มีไต่ย้อนหลังไปก่อนการทำ สนธิสัญญาใน พ.ศ. 2398¹ ครั้นทางฝ่ายไทยพยายามเจรจาเพื่อขอย้อนปรน ในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตนั้น อังกฤษก็เป็นประเทศแรกที่ได้เริ่มผ่อนคลายน สิทธิสภาพนอกอาณาเขตตั้งแต่ พ.ศ. 2417 เป็นต้นไป² ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อ ปรากฏว่ามีคนในบังคับอังกฤษได้ใช้วิธีเก็บหลักฐานของคนในบังคับที่ถึงแก่กรรม ไปแล้วมาขายให้แก่ชาวไทย ทางฝ่ายอังกฤษก็ไม่เห็นชอบด้วย และแสดงเจตน์ จานงกับรัฐบาลไทยว่าถ้าทางรัฐบาลไทยออกกฎหมายลงโทษชาวไทยในเรื่องนี้ ทางสถานทูตอังกฤษจะได้แนะนำไปยังรัฐบาลของคนให้ออกกฎข้อบังคับสำหรับ ลงโทษคนในบังคับของตนที่ขายหลักฐานการเป็นคนในบังคับอังกฤษด้วย ในที่สุด ก็ได้มีการร่างพระราชบัญญัติระงับความฉ้อโกงในการใช้หนังสือสำหรับตัวคนใน บังคับต่างประเทศออกมาใน ร.ศ. 125 (พ.ศ. 2449)³ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าอังกฤษจะมีได้มีที่หาว่าต้องการมีคนในบังคับให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ผ.31/3 ลายพระหัตถ์พระเจ้า-
น้องยาเขอ กรมหลวงเทวงษ์โรประการ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ ทูล
พระเจ้าน้องยาเขอ กรมขุนสมมติอมรพันธ์ ราชเลขานุการ วันที่ 23 กรกฎาคม
ร.ศ. 123.

² เพ็ญศรี คุ้ม, การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย
(ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม), หน้า 108.

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ท.5.6 ลายพระหัตถ์พระเจ้า-
น้องยาเขอ กรมหลวงเทวงษ์โรประการ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ ทูลพระเจ้า
น้องยาเขอ กรมขุนสมมติอมรพันธ์ ราชเลขานุการ วันที่ 12 เมษายน ร.ศ. 125.

เช่นเดียวกับฝรั่งเศส แต่อังกฤษก็ยังมีคนในบังคับของตนจำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็น
ทั้งชาวยุโรปและชาวเอเชีย ซึ่งอยู่ในอาณานิคมหรือรัฐในอารักขาของตน ทั้งนี้
โดยมีเหตุผลสำคัญประการหนึ่ง คือ เมื่อฝรั่งเศสได้ยึดครองจีนหนูรีภายหลัง
เหตุการณ์กบฏฝิ่นพิพาทใน ร.ศ. 112 แล้ว คนในบังคับของฝรั่งเศสในเมือง
ไทยได้เพิ่มจำนวนขึ้นเป็นอย่างมาก อังกฤษซึ่งเป็นคู่แข่งกับฝรั่งเศสทั้งใน
ยุโรปและเอเชียจึงจำเป็นต้องแข่งขันอำนาจกันในด้านนี้ด้วย¹ ด้วยเหตุนี้
อังกฤษจึงได้มีส่วนในการสร้างปัญหาเรื่องคนในบังคับแก่ทางฝ่ายไทยด้วย ถึง
แม้ว่าจะไม่รุนแรงเท่าใดนักก็ตาม

ในช่วงปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เยอรมันก็เป็นอีกประเทศหนึ่งที่พยายามเข้ามามีบทบาทในเรื่องคนในบังคับ
เพื่อจะได้แข่งขันกับฝรั่งเศสและอังกฤษ อย่างไรก็ตามเยอรมันไม่สามารถ
อ้างผลประโยชน์จากคนในบังคับที่เป็นชาวเอเชียได้ เพราะเยอรมันไม่มี
อาณานิคมหรือรัฐอารักขาในเอเชีย² ดังนั้นเยอรมันจึงพยายามหากคนในบังคับ
จากชาวต่างประเทศที่ยังไม่มีตัวแทนทางการทูตของตนในกรุงเทพฯ ทั้งนี้จะ
เห็นได้จากตัวอย่างที่เยอรมันต้องการจะเป็นตัวแทนของตุรกีและสวีเดน

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 รล.99/41 คำแปลเรื่องประเทศ
สยามของนายชาลส์ บัลส์ (Translation of Some Parts of "Siamese
Sketches" By Charles Buls).

² การที่ชาวจีนซึ่งโดยปกติแล้วต้องการเข้าอยู่ในบังคับของประเทศ
ตะวันตกเป็นอย่างมาก ไม่เข้าอยู่ในบังคับของเยอรมันทั้ง ๆ ที่เยอรมันเองก็
ต้องการคนในบังคับเป็นจำนวนมากดังกล่าวมาแล้วนั้น สืบเนื่องมาจากเยอรมัน
เข้ามามีบทบาทในเมืองไทยในช่วงปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นเวลาที่ชาวจีนได้ผ่อนคลายความต้องการที่จะเป็นคนในบังคับ
ของประเทศตะวันตกลงแล้ว และหันไปผูกพันทางการเมืองกับเมืองจีนมากกว่า
ดังกล่าวแล้วในบทที่ 2 .

สำหรับตุรกีนั้นเยอรมันต้องการจะทำหน้าที่รักษาวลประโยชน์และดูแลชาวตุรกีในเมืองไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2448 ยิ่งไปกว่านั้นยังได้พยายามตีความว่าคนในบังคับตุรกีหมายถึงคนที่นับถือศาสนาอิสลามในเมืองไทยด้วย ถ้าเยอรมันสามารถอ้างว่าคนเป็นผู้แทนของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามได้แล้ว ก็จะทำให้เยอรมันเข้ามามีบทบาทในการแข่งขันอำนาจกับฝรั่งเศสและอังกฤษได้เป็นอย่างมาก เพราะในเมืองไทยนั้นมีผู้คนที่นับถือศาสนาอิสลามเป็นจำนวนมิใช่น้อยทั้งในกรุงเทพฯ และในเมืองอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม รัฐบาลก็ได้ปฏิเสธอย่างเด็ดขาดในเรื่องนี้โดยมีเหตุผลว่าไม่มีสนธิสัญญาระหว่างไทยและตุรกีที่ตกลงให้เยอรมันเป็นตัวแทนคุ้มครองชาวตุรกีในเมืองไทย¹ แม้ว่าเยอรมันจะดำเนินการในการตั้งชาวตุรกีและคนที่นับถือศาสนาอิสลามมาเป็นคนในบังคับของตนไม่สำเร็จก็ตาม เยอรมันก็ยังมิละความพยายามในการที่จะมีคนในบังคับ ดังนั้นจึงปรากฏว่าเยอรมันพยายามที่จะตั้งชาวสวิสมาเป็นคนในบังคับของตนอีกด้วย ถึงแม้ว่าชาวสวิสในเมืองไทยจะมีเพียงจำนวนน้อยก็ตาม แต่การที่สามารถนำคนของชาติอื่นที่ไม่มีสนธิสัญญากับไทยมาคุ้มครองป้องกันนั้นเป็นการแสดงให้เห็นเกียรติภูมิของเยอรมันได้ประการหนึ่ง² อย่างไรก็ตาม รัฐบาลไทยก็ได้ปฏิเสธในเรื่องนี้อีกโดยมีเหตุผลตนเองเกี่ยวกับที่ปฏิเสธไปในกรณีของชาวตุรกี³ ถึงแม้ว่าความพยายามของเยอรมันในเรื่องการมีคนในบังคับจะไม่

¹ ราวรี วานิชลักซ์, "ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเยอรมนีตั้งแต่ พ.ศ. 2405 - 2460" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 142 - 148.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 149.

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ต.29/8 จดหมายมิสเตอร์เวสเทินภาค ว่าการแทนที่ปลัดข้าราชการทั่วไป ถึงพระยาศรีสุนทรโวหาร ปลัดทูลฉลองกระทรวง เกษตรธิการ วันที่ 6 มิถุนายน ร.ศ. 125.

สำเร็จสมความปรารถนาก็ตาม แต่ก็แสดงให้เห็นว่าเยอรมันเป็นอีกประเทศ
หนึ่งที่ต้องการเข้ามามีบทบาทในการสร้างอำนาจของตน โดยพยายามใช้คน
ในบังคับมาเป็นเครื่องมือ

การที่มีชาวตะวันตกและคนในบังคับชาวเอเชียที่มีลัทธิสภาพนอก
อาณาเขตอยู่เป็นจำนวนมากนี้ ได้มีส่วนก่อความเคียดแค้นและความไม่สงบสุข
แก่ชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก ในกรุงเทพฯ ด้วย ปัญหาจากคนในบังคับ
ตะวันตกที่พบได้เนื่อง ๆ คือ

1. ปัญหาทางด้านอาชญากรรม บรรดาคนในบังคับต่างประเทศนี้
ตามทฤษฎีแล้วในยามที่ทำผิดไม่จำเป็นต้องขึ้นศาลไทย แต่ขึ้นศาลกงสุลแทน
ประเด็นนี้จึงมีผลต่อการรักษาความสงบในสังคมด้วย เพราะกฎหมายไทยและ
พลตระเวนฝ่ายไทยไม่สามารถจะมีอำนาจในการรักษาความสงบเรียบร้อยใน
สังคมได้อย่างเต็มที่ ทำให้บรรดาผู้ที่มีลัทธิสภาพนอกอาณาเขตเหล่านี้ไม่เกรง
กลัวการลงโทษ เพราะในทางปฏิบัติปรากฏว่าโจรผู้ร้ายที่ก่อคดีอาชญากรรม
ซึ่งเป็นคนในบังคับต่างประเทศนั้นมักจะไม่ถูกลงโทษ¹ โดยทางฝ่ายศาลกงสุล
มักจะช่วยเหลือคดี หรือถ้าลงโทษก็ทำเพียงสถานเบา² ด้วยเหตุนี้บรรดาโจร
ผู้ร้ายซึ่งเป็นคนในบังคับต่างประเทศจึงได้ก่อคดีขึ้นเนือง ๆ ซึ่งทำลายความ
สงบสุขในสังคมเป็นอย่างมาก นอกจากจะก่อคดีอาชญากรรมโดยตรงแล้ว ยัง
ปรากฏว่าบรรดาคนในบังคับต่างประเทศนี้ได้มีส่วนสนับสนุนให้เกิดปัญหา
อาชญากรรมทางอ้อมด้วย กล่าวคือ ได้เปิดโรงรับจำนำขึ้นเป็นจำนวนมาก
ในกรุงเทพฯ บรรดาโรงรับจำนำเหล่านี้ คือ แหล่งรับซื้อของโจรที่สำคัญที่สุด

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 รล.99/41 คำแปลเรื่องประเทศ
สยามของนายชาร์ล บัลส์ (Translation of Some Parts of "Siamese
Sketches" By Charles Buls).

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ผ.30.3/7 คำกราบบังคมทูลของ
กรมหลวงนเรศวรฤทธิ เสนาบดีกระทรวงนครบาล วันที่ 23 มกราคม ร.ศ. 123.

รัฐบาลได้พยายามแก้ปัญหาเรื่องนี้ แต่ก็ทำได้ไม่สำเร็จเพราะบรรดาเจ้าของกิจการโรงรับจำนำแทบทั้งหมดเป็นคนในบังคับต่างประเทศ ทุกครั้งที่จะมีการออกกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมโรงรับจำนำเพื่อแก้ปัญหาเรื่องอาชญากรรมนั้น จะต้องถูกคัดค้านจากบรรดากงสุลตะวันตกเพื่อผลประโยชน์แก่คนในบังคับของตน¹ ค่ายเหฺคุนี่จึงอาจกล่าวได้ว่าคนในบังคับต่างประเทศได้มีส่วนก่อปัญหาความไม่สงบเรียบร้อยอยู่เสมอในสังคมกรุงเทพฯ แม้แต่ในการประท้วงหยุดจำหน่ายสินค้าของชาวจีนใน พ.ศ. 2453 ที่กล่าวไปแล้วนั้น บรรดาผู้อยู่เบื้องหลังการตีใบปลิวยุยงคนจีนให้ปิดร้านขายสินค้าก็เป็นคนจีนในบังคับฝรั่งเศสซึ่งไม่ได้เกรงกลัวกฎหมายไทย²

2. ปัญหาการใช้สิทธิของการเป็นคนในบังคับต่างประเทศ

นอกจากจะก่อคดีอาชญากรรมและความไม่สงบสุขแก่สังคมแล้ว บรรดาคนในบังคับต่างประเทศยังได้มีการกระทำอันเรียกว่าเป็นการใช้สิทธิเหนือบรรดาคนทั่วไปในกรุงเทพฯ อีกหลายกรณี ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวโดยที่บางครั้งไม่ได้คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมแต่อย่างใด ถึงแม้ว่าในกรณีนี้ จะไม่ได้ก่อความเดือดร้อนแก่สังคมโดยตรงเท่ากับการก่อปัญหาอาชญากรรมขึ้นมาก็ตาม แต่ก็เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสังคมมิใช่น้อย ตัวอย่างที่เห็นได้มีหลายกรณีอาทิเช่น การชักชวนการสร้างถนน โดยปรากฏว่าการคัดถนนสายต่าง ๆ ซึ่งเป็นการพัฒนาการคมนาคมทางบกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นเป็นไปอย่างไม่สู้สะดวกนัก ทั้งนี้เนื่องจากพวกคนในบังคับต่างประเทศได้ตั้งเงื่อนไขในเรื่องเงินทดแทนค่าที่ดินของตนเป็นราคาแพงมาก ทำให้รัฐบาลต้องหาทางหลีกเลี่ยง ค่ายเหฺคุนี่จึงปรากฏว่าถนนบางสายต้อง

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ต.41/23 ข่าวจากหนังสือพิมพ์ The Times วันที่ 31 มกราคม ค.ศ. 1899 (พ.ศ. 2442)

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ต.21/23 สำเนาเมมโมแรนด์ที่ ม.จ.บวรเดช ทูตไทยที่ปารีสตอบทูตจีน.

คดีโค้งไม่น่าดู¹ การใช้สิทธิของคนในบังคับต่างประเทศนี้ยังมีตัวอย่างให้เห็นได้อีก คือ การที่อำเภอจุก ขอตั้งโรงสีไฟขึ้นที่บริเวณใกล้วัดกัลยาณมิตรริมคลองบางหลวง โดยปรกติแล้วบริเวณนี้ทางการจะไม่ยอมให้ตั้งโรงสีไฟ เพราะเป็นชุมชนที่หนาแน่น รวมทั้งไม่ห่างไกลจากพระบรมมหาราชวัง ซึ่งถ้าจากโรงสีไฟจะรบกวนบริเวณข้างเคียงเป็นอย่างมาก แต่อำเภอจุกได้ใช้สิทธิที่มีบุตรเขยเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสยืนยันที่จะก่อสร้างโรงสีไฟขึ้น ในที่สุดรัฐบาลก็จำเป็นต้องยอมผ่อนผันให้² ตัวอย่างเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าบรรดาคนในบังคับต่างประเทศนั้นได้ใช้สิทธิของตนในการสร้างผลประโยชน์ให้แก่ตนเองเป็นอย่างมากโดยไม่ได้คำนึงถึงความเดือดร้อนของสังคม

เนื่องจากคนในบังคับตะวันตกได้ก่อปัญหาต่าง ๆ แก่สังคมกรุงเทพฯ นี้เอง รัฐบาลไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้พยายามหาทางที่จะลดบทบาทและอิทธิพลของบรรดาคนในบังคับตะวันตกลง ซึ่งได้กระทำเป็น 2 แนวทางใหญ่ ๆ คือ การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และการแก้ไขปัญหาลในระยะยาว สำหรับการแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้านั้นปรากฏว่าทางฝ่ายไทยได้ส่งจดหมายร้องเรียนไปยังสถานทูตประเทศตะวันตกในกรุงเทพฯ เรื่องการรับคนเข้าอยู่ในบังคับของตนอย่างไม่รัดกุมอยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับฝรั่งเศสซึ่งเป็นประเทศที่มีคนในบังคับเป็นจำนวนมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องด้วยฝรั่งเศสได้ตีความคนในบังคับของตนอย่างกว้างขวางมาก ทางการ

¹ หลวงจักรปาตีศรีศิลาวิสุทธิ (ผู้รวบรวม), เรื่องของเจ้าพระยามหินทร, หน้า 223 และ สยมพร ทองสารี, "ผลกระทบจากการตัดถนนในกรุงเทพฯ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453) : ศึกษาเฉพาะกรณีการตัดถนนในกำแพงพระนครด้านเหนือ และด้านใต้พระนคร", หน้า 74 - 76.

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.37/4 คำกราบบังคมทูลของพระเจ้า-
น้องยาเขอ กรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล วันที่ 17 กรกฎาคม
ร.ศ. 121.

ไทยจึงพยายามหักท้วงในเรื่องนี้ ดังตัวอย่างที่ฝรั่งเศสตีความว่าชาวจีนที่เกิดในมนิลาเป็นคนในบังคับของตนเพราะมนิลาเป็นไมตรีกับฝรั่งเศส ดังนั้นฝรั่งเศสจึงต้องรับเป็นพระให้คนเหล่านี้ด้วย ทางกรไทยต้องการที่จะแก้ไขในเรื่องนี้อยู่เสมอ แต่มีอาจกระทำได้จึงเพียงแต่นิ่งอยู่ ครั้นสเปนซึ่งปกครองมนิลาอยู่ได้ทำสนธิสัญญาทางไมตรีกับไทยและมีกงสุลของตนในกรุงเทพฯ ทางกรไทยก็นำเรื่องนี้มาเป็นข้ออ้างให้ฝรั่งเศสยุติการถือว่าชาวจีนที่มาจากมนิลาเป็นคนในบังคับของตน ฝรั่งเศสได้พยายามบ่ายเบี่ยงต่าง ๆ นานาในเรื่องนี้ แต่ทางกรไทยก็มียอมให้ฝรั่งเศสตีความไปกว้างขวางถึงขนาดนี้ได้อีก¹ ในการตอบโต้กันนี้ถึงแม้ว่าจะมีคำข้อยุติว่าในที่สุดทางฝ่ายใดต้องยอมจำนวน แต่ก็แสดงให้เห็นว่าทางกรไทยมิได้มีใจนอใจในการขยายอำนาจในการมีคนในบังคับของประเทศตะวันตก ไทยพยายามที่จะหักท้วงและควบคุมมิให้ชาวตะวันตกอ้างอำนาจของตนต่อการมีคนในบังคับมากเกินไป ตัวอย่างอีกประการหนึ่งที่แสดงให้เห็นท่าทีของฝ่ายไทยในเรื่องนี้ คือ การหักท้วงสหรัฐอเมริกาในลักษณะเดียวกัน² กล่าวคือ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวงษ์โรประการ เสนาบดีว่าการกระทรวงต่างประเทศได้ร้องเรียนไปยังราชทูตอเมริกันในกรุงเทพฯ ว่า การรับคนเข้าอยู่ในบังคับของตนนั้นใช้วิธีที่ง่ายและหละหลวมเกินไป ไม่มีการอ้างหลักฐานใด ๆ สมควรที่จะมีการนำหลักฐานที่เชื่อถือได้มาแสดงว่าคนเหล่านี้เป็นผู้ที่เกิดในดินแดนของสหรัฐอเมริกาจริง ๆ มิใช่พึ่งแต่คำบอกเล่า หรือมีการรับเงินจากราคาผู้ต้องการเข้าเป็นคนในบังคับ หลักฐานเหล่านี้สามารถหามาได้เช่น หนังสือเดินทางหรือหนังสือสำคัญ

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 รล.กค. เล่ม 5 จ.ศ. 1230 - 1231 จดหมายเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี ที่พระคลัง ว่าการต่างประเทศถึงกงสุลฝรั่งเศส วันที่ 2 มิถุนายน ค.ศ. 1870 (พ.ศ. 2413).

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ต.5/13 ดายพระหัตถ์พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวงษ์โรประการ ถึงมิสเตอร์แอนมิลตัน คิง ราชทูตอเมริกัน วันที่ 22 ตุลาคม ร.ศ. 117.

กำเนิดมาจากเจ้าพนักงานอเมริกัน เป็นต้น ส่วนการแก้ไขปัญหาระยะยาว นั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีการกระทำเป็น 2 แนวทางใหญ่ ๆ คือ

1. การยอมเสียดินแดนแก่ประเทศตะวันตก การยอมเสียดินแดนบางส่วนเพื่อแลกกับการผ่อนปรนในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของประเทศตะวันตกนั้นมี 3 ครั้งที่สำคัญ¹ คือ 2 ครั้งแรกเป็นการยกดินแดนบางส่วนในลาวและเขมรให้แก่ฝรั่งเศส คือ การเสียฝั่งขวาแม่น้ำโขงใน พ.ศ. 2446 และการเสียมณฑลบูรพา (พระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ) ใน พ.ศ. 2449 ครั้งสุดท้ายเป็นการยกดินแดน 4 รัฐมลายู (ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปะลิส) ให้แก่อังกฤษใน พ.ศ. 2451 การเสียดินแดนแก่ประเทศตะวันตกในแต่ละครั้งนี้ ได้มีสนธิสัญญาที่ไทยจะได้รับผลประโยชน์ต่าง ๆ เป็นการแลกเปลี่ยน และทั้ง 3 ครั้งนี้ก็กระตุกถึงการผ่อนปรนในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางการศาลของประเทศตะวันตกเหล่านี้ด้วย

2. การแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่องทางกฎหมายและการศาลของไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงจ้างเนติบัณฑิต ผู้ชำนาญกฎหมายต่างประเทศ เข้ามารับราชการหลายคน โดยเข้มาพร้อมกับผู้ชำนาญทางกฎหมายฝ่ายไทยทำหน้าที่ตรวจพระราชกำหนด บทพระอัยการทั้งเก่าและใหม่ และปรึกษาดังคณะกรรมการที่จะชำระและจัดระเบียบกฎหมาย โดยมีคณะกรรมการทำการตรวจชำระกฎหมายถึง 3 ชุดด้วยกัน ในที่สุดในปี พ.ศ. 2451 ก็สามารถตรวจชำระร่างกฎหมายลักษณะอาญาได้สำเร็จ ส่วนทางด้านการศาลนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เร่งปรับปรุงขึ้นใหม่เช่นกัน แต่เดิมนั้นการพิจารณาคดีขึ้นอยู่กับศาลในกรมกระทรวงต่าง ๆ โดยจะชำระคดีที่เกี่ยวข้องกับกรมหรือกระทรวงนั้น ๆ ในสมัยนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่า ควรมีกระทรวงหนึ่งจัดการรับผิดชอบงานทางด้านยุติธรรม เฉพาะแต่ผู้เดียว เพื่อจะได้รวบรวมศาลต่าง ๆ ที่ได้กระจัดกระจายอยู่ตามกระทรวงอื่น ๆ เข้าไปด้วยกัน

¹ ฎรายละเอียดยใน เพ็ญศรี คุ้ม, การต่างประเทศกับเอกราช... หน้า 74-90.

จึงได้ทรงมีพระบรมราชโองการออกประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2435¹

จากการที่ไทยยอมเสียดินแดนและการปรับปรุงทางกฏหมาย และการศาลนี้ ในตอนปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศตะวันตกหลายประเทศ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส อิตาลี และเคนมาร์ค ก็ได้ยอมผ่อนผันในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางการศาลของคนในบังคับของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝรั่งเศสซึ่งมีคนไทยในบังคับเป็นจำนวนมากได้ยินยอมให้คนไทยในบังคับที่เป็นชาวเอเชียมาขึ้นศาลไทย เมื่อไทยมีประมวลกฎหมาย ลักษณะอาญา ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2452)² ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากคนไทยในบังคับต่างประเทศได้ใช้สิทธิของตนในการกระทำต่าง ๆ ที่ฝ่าฝืนกฎหมายนี้ ได้เริ่มคลี่คลายไปในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เอง เพราะบรรดาชาวเอเชียที่เป็นคนไทยในบังคับต่างประเทศเมื่อทำผิดก็ต้องขึ้นศาลไทย ใช้กฎหมายไทย ซึ่งทำให้ทางราชการไทย เข้าควบคุมความสงบเรียบร้อยในสังคมได้มากขึ้น เพราะปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากคนไทยในบังคับตะวันตกนี้ส่วนมากจะเกิดจากคนไทยในบังคับที่เป็นชาวเอเชีย ชาวตะวันตกแท้ ๆ มีน้อยได้ก่อปัญหาเท่าใดนัก

เมื่อพิจารณาปัญหาจากชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก นี้ อาจสรุปลักษณะปัญหาของแต่ละฝ่ายได้ คือ ปัญหาที่เกิดจากชาวยุโรปนั้นเป็นปัญหาที่เรื้อรัง ไม่ใช่ปัญหาที่จะยุติได้โดยง่าย แต่ขณะเดียวกันก็ไม่ได้เป็นปัญหาร้ายแรงเท่าใดนัก เช่นเดียวกับปัญหาที่เกิดจากชาวตะวันตก แต่ปัญหาที่เกิดจากกรณีคนไทยในบังคับของตะวันตก มีความเกี่ยวข้องกับเอกราชทางการศาลด้วย ทางราชการไทยจึงต้องพยายามดำเนินการแก้ไขให้คลี่คลายลงไป ซึ่งก็ได้เริ่มมีผลในตอน

¹ ทรงศรี อัจจอรุณ, "การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 73 - 77.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 88 - 89.

ปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สำหรับชาวจีนนั้นดูจะเป็นผู้ที่สร้างปัญหาในลักษณะที่รุนแรงที่สุดในระหว่าง 3 กลุ่มชนนี้ โดยมีทั้งปัญหาการทะเลาะวิวาทกันเอง คือปัญหาการวิวาทของฮังยี่ และปัญหาที่ก่อให้เกิดกับผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การประท้วง ปัญหาที่ชาวจีนวิวาทกันเองนั้นถึงแม้ว่าจะกระทบกระเทือนต่อชุมชนชาวไทยและตะวันตกผู้อยู่ใกล้เคียงก็ตาม แต่ก็ไม่ได้เป็นสาเหตุแห่งความขัดแย้งระหว่างชุมชนเท่าใดนัก เพราะไม่มีจุดประสงค์ที่จะสร้างความเคียดแค้นแก่คนเหล่านี้โดยตรง เป็นแต่เพียงผลกระทบมากกว่า แต่สำหรับปัญหาชาวจีนประท้วงไม่จำหน่ายสินค้าในกรณีต่าง ๆ เช่น การปิดสินค้าอเมริกัน และการปิดร้านไม่จำหน่ายสินค้านั้น จะมีส่วนเป็นชนวนแห่งความขัดแย้งได้ การประท้วงต่าง ๆ ของชาวจีนนี้จะเห็นได้ว่าเกิดขึ้นในตอนปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ชาวจีนในกรุงเทพฯ ได้มีความผูกพันกับประเทศจีนมากขึ้นกว่าเดิมเนื่องมาจากปัจจัยทางค่านิยมเคลื่อนไหวทางการเมืองในประเทศจีนดั้งเดิมที่ได้ออกมาแล้ว อย่างไรก็ตาม จุดประสงค์ที่แท้จริงในการประท้วงของชาวจีนนี้ไม่ใช่ต้องการเป็นปฏิปักษ์ต่อ "ประชาชน" ทั้งชาวตะวันตกและชาวไทย แต่ต้องการประท้วงต่อทางรัฐบาลมากกว่า ความเคียดแค้นของบรรดาประชาชนที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลกระทบเท่านั้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าในระหว่าง พ.ศ. 2398 - 2453 นั้น ไม่ปรากฏความขัดแย้งอย่างรุนแรงในระหว่างชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ แม้ว่าจะมีปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นก็ได้รับการแก้ไขให้สงบเรียบร้อยไปได้ด้วยดีจากทางรัฐบาล สำหรับความไม่พอใจระหว่างกันนั้นก็มิบังเป็นธรรมดา แต่ไม่ถึงขั้นที่มีเหตุการณ์ทะเลาะวิวาทกันอย่างรุนแรงระหว่างเชื้อชาติต่าง ๆ เหมือนบางประเทศที่ประกอบด้วยการสังคมนาหลายเชื้อชาติ การที่ความสัมพันธ์ในระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก ไม่พบถึงความขัดแย้งอย่างรุนแรงนี้ นอกจากจะมีสาเหตุมาจากความจำเป็นในการต้องพึ่งพาอาศัยกันในกรณีต่าง ๆ ดังที่ได้ออกมาแล้วในบทที่ 3 นั้น ยังมีปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งมาจากนโยบายของทางรัฐบาลไทยด้วยที่จะได้กล่าวในบทต่อไป